

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології**

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ П.В.Кутуєв

«__» _____ 20__ р.

**Дипломна робота
на здобуття ступеня бакалавра
з напрямку підготовки 6.030101 «Соціологія»
на тему: «Гендерна рівність в сучасній Україні: дискурс та динаміка»**

Виконала:

студентка IV курсу, групи СА-51

Рідна Вікторія Андріївна _____

Керівник:

Старший викладач кафедри соціології, кандидат політичних наук

Багінський Андрій Владиславович _____

Рецензент:

Викладач кафедри теорії та практики управління, кандидат філософських наук

Нерсисян Геннадій Арзуйович _____

Засвідчую, що у цій дипломній роботі
немає запозичень з праць інших авторів
без відповідних посилань.

Студентка Рідна В.А.

Київ – 2019 року

**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології**

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Напрямок підготовки – 6.030101 «Соціологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ П.В.Кутуєв

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу студенту(ці)

Рідній Вікторії Андріївні

1. Тема роботи «Гендерна рівність в сучасній Україні: дискурс та динаміка», керівник роботи Багінський Андрій Владиславович, Старший викладач кафедри соціології, кандидат політичних наук, затверджені наказом по університету від «25» квітня 2019 р. №1206-с

2. Термін подання студентом роботи 12.06.2019

3. Об'єкт дослідження дипломної роботи – гендерна рівність як явище в просторі сучасної соціології.

Предмет дослідження – вивчення виникнення, розвитку і трансформації феміністських ідей в культурологічному контексті в якості соціологічних передумов для досягнення гендерної рівності та її стан на сьогоднішній день.

4. Зміст роботи

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

1.1. Еволюція ідеї гендерної рівності.

1.2. Основні теоретичні підходи до фемінізму.

1.3. Гендерна рівність у соціальному дискурсі сучасної України.

РОЗДІЛ 2. ФЕМІНІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ РУХ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

2.1. Історичні передумови феміністських рухів.

2.2. Соціальна обумовленість фемінізму в Україні.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН І ДИНАМІКА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Нормативно-правова база та державна політика щодо механізмів забезпечення гендерної рівності в Україні

3.2. Вплив гендеру на конкурентоспроможність в сучасних умовах ринку праці

3.3. Гендерні особливості чоловіків та жінок в соціокультурній та побутовій сферах життя

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік ілюстративного матеріалу (із зазначенням плакатів, презентацій тощо) – 10 сторінок

6. Дата видачі завдання березень 2019 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
	Визначення напрямку дослідження	Вересень 2018	
	Формування джерельної бази дослідження	Жовтень-листопад 2018	
	Складання розгорнутого плану	Грудень 2018	
	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань)	Січень 2019	
	Підготовка і написання I розділу дипломної роботи (Теоретичні засади дослідження гендерної рівності)	Лютий- березень 2019	
	Написання II розділу дипломної роботи (Фемінізм як соціальний рух гендерної рівності)	Квітень-травень 2019	
	Написання III розділу (Сучасний стан і динаміка гендерної рівності в Україні) ,	Травень - червень	

	висновків та коригування списку літератури.		
	Передача дипломної роботи на кафедру	12.06.2019	

Студент

В.А. Рідна

Керівник роботи

А.В. Багінський

Анотація

Рідна В.А. Гендерна рівність в сучасній Україні: дискурс та динаміка – На правах рукопису. Дипломна робота за спеціальністю 6.030101 «Соціологія». – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра соціології. – Київ, 2019. – 64 с., список джерел з 35 найменувань.

У дипломній роботі розглядаються питання про стан гендерних відношень в економічній, соціальній, правовій та політичній сферах українського суспільства, а також стан суспільної свідомості, де до сих пір існують гендерні стереотипи, упереджене ставлення і гендерна дискримінація статі.

Проаналізовано ступінь досліджуваної проблеми у науковій літературі; розкрито стан поняття «гендерної рівності»; висвітлено основні засоби та компоненти формування гендерної культури в Україні і світі. Результати наукового дослідження засвідчують критичний стан імплементації постулатів гендерної рівності у всіх сферах життєдіяльності. Оскільки гендерна рівність є основою розвитку суспільства, отримані результати можуть бути основою для впровадження гендерного підходу у суспільно-політичну і законодавчу сфери.

Ключові слова: гендерна політика, гендерна рівність, гендерні стереотипи, гендерна сегрегація, сексизм, дискримінація.

Abstract

Ridna V.A. Gender Equality in Modern Ukraine: Discourse And Dynamics – Manuscript. Bachelor's Degree Thesis. Program Subject Area: 6.030101– Sociology. – National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Department of Sociology. – Kyiv, 2019. – 64 p., 35 sources.

Questions, concerning to conditions of gender relations in economic, social, legal and political spheres of Ukrainian society and also condition of society's consciousness, where gender stereotypes are still existing, preconceived relation and gender discrimination are considered in this Bachelor's Degree Thesis. The thesis analyzed the degree of the problem studied in the scientific literature; the condition of the concept of "gender equality"; the basic tools and components forming gender culture all over the world and in Ukraine. Results of research confirm the critical state of implementation of gender equality postulates in all spheres. Whereas gender equality is the basis of society's development, the received results can be the the basis for gender mainstreaming in the socio-political and legislative spheres

Key words: gender policy, gender equality, gender stereotype, gender segregation, sexism, discrimination.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	11
1.1. Еволюція ідеї гендерної рівності.	11
1.2. Основні теоретичні підходи до фемінізму.	22
1.3. Гендерна рівність у соціальному дискурсі сучасної України	28
РОЗДІЛ 2. ФЕМІНІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ РУХ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	32
2.1. Історичні передумови феміністських рухів.	32
2.2. Соціальна обумовленість фемінізму в Україні.	35
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН І ДИНАМІКА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ	41
3.1. Нормативно-правова база та державна політика щодо механізмів забезпечення гендерної рівності в Україні	41
3.2. Вплив гендеру на конкурентоспроможність в сучасних умовах ринку праці	44
3.3. Гендерні особливості чоловіків та жінок в соціокультурній та побутовій сферах життя	52
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Стабільність та розвиток суспільства тісно пов'язані з розвитком гуманізму, людиноцентризму, рівності та демократії. Стратегія розвитку українського суспільства майбутнього має бути повністю сфокусована на утвердженні основ гендерної рівності.

Сучасна концепція гендерної рівності та альтернативного соціокультурного розвитку суспільства формується на таких постулатах:

- відмова в соціально-політичному житті від традиційних представлень інтересів людини (що, в кінцевому рахунку, в більшості означало представлення інтересів патріархальних імперативів);
- проголошення рівноцінними сприйняття світу і якостей, що традиційно маркуються як жіночі;
- розгляд жінки як суб'єкта суспільного процесу;
- визнання чоловіків і жінок і відповідних їм культурно-символічних характеристик рівноцінними;
- відхід від ієрархічно побудованого суспільства і формування нового суспільства, в якому будь-яка людина незалежно від статі, раси, національності, віросповідання, сексуальної орієнтації, тощо була би однаково цінна.

Дана дипломна робота оглядає еволюцію основних ідей гендерної рівності через призму соціологічних підходів та теорій. В дипломній роботі надається огляд існуючих механізмів забезпечення гендерної рівності в Україні, та результати гендерної політики на сьогоднішній день.

Соціологічний аналіз базується на контент-аналізі літератури, документів і матеріалів, а також на результатах соціологічних досліджень, проведених в Україні за останні роки.

Актуальність теми дослідження визначається потребами як соціально-практичного, так і філософсько-теоретичного плану в теоретичній рефлексії ідеології нових соціальних явищ і процесів, обумовлених розвитком сучасного українського суспільства.

Соціально-культурна рівність чоловіків і жінок - це питання рівності людського існування. Суспільство не може гармонійно розвиватися, якщо в ньому принижена роль особистості, зокрема, роль жінки.

Свобода є непересічною цінністю і основоположною сутнісною характеристикою людини. Обмеження свободи жінки, її права бути повноправним членом суспільства, придушення в ній творчого начала, виключення з культурного процесу негативним чином позначається на розвитку суспільства.

Проблематика соціальної дискримінації жінок на даний момент вийшла на міжнародний рівень. Проте, навіть зараз права жінок не реалізуються ні в одній державі в повній мірі. Гендерна рівність може бути досягнута через критику традиційної патріархальної концепції, що досі притаманна українському суспільству, висунувши їй альтернативу, в якій жінка постає як активний і рівноцінний суб'єкт культурного процесу.

У нашій країні відсутній подібний комплексний підхід, що свідчить більше про прихильність до декларацій, ніж про бажання реального вирішення жіночого питання і забезпечення соціальної рівності статей. Наявні дослідження з даної проблематики розрізнені, і частіше є результатом особистої ініціативи вченого, ніж державним замовленням.

Цивілізовані західні країни сьогодні не лише толерують дослідження в гендерному дискурсі, але мають стратегії розвитку гендерної рівності в соціально-культурній та економічній сферах, проводять викладацькі курси в вищих навчальних закладах щодо кроссекторальної гендерної проблематики.

Становище українського суспільства на даний момент змушує ставити під сумнів швидкоплинність інтеграції України до європейського світу.

Також слід відзначити, відсутність цілеспрямованої державної політики щодо досягнення гендерної рівності, невідповідність фактичних можливостей представників обох статей до задекларованих в Конституції України рівності статей. Наслідком цього стає посилення диференціації між чоловіками та жінками, а отже порушення засад демократичного суспільства, що в свою чергу сповільнює розвиток країни, послаблює систему державного правління.

Комплексний характер дослідження ідеології гендерної рівності звернув увагу до нього філософів, соціологів, культурологів, антропологів, істориків, економістів, політологів і представників інших суспільних наук і, відповідно, наявність широкого кола джерел.

Уявлення про матеріальність та природність фемінного міститься в працях Арістотеля, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, Платона, Сократа, Ф. Ніцше, та інших відомих філософів.

Противниками феміністичної ідеології були А. Шопенгауер, З. Фрейд, І. Кант, Ф. Ніцше та ін. В своїх працях вони аргументували домінацію чоловіків у суспільстві на підставі анатомо-фізіологічних особливостей та більш низьких ментальних здібностей жінок.

Незалежність та свободу жінок через здобуття якісної освіти доводили К. Агріппа, М. Уоллстонкрафт.

Ідеї про рівноправність статей можна знайти у працях французьких просвітителів: Вольтера, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо, але з іншого боку вони не розглядали жінок в якості суб'єктів історії.

Відносини між статями як першооснову соціальних протиріч розглядаються в працях таких авторів, як Б. Фрідан, Г.А. Брандт, С.де Бовуар і ін.

Сутність феміністської соціологічної концепції і феміністської епістемології розкривають Х. Сікс, Е.А.Здравомислова, які розглядають жінку як суб'єкт пізнання.

Ліберальний напрямок фемінізму пропагували Дж. Мілль, Д. Річард, Х. Тейлор та ін. Основним засобом подолання нерівності статей автори вважають соціально-економічні та юридичні реформи в рамках існуючого суспільства.

Феміністська критика патріархального суспільства міститься в працях теоретиків радикального фемінізму – К. Гіліган, А. Дворкін і ін. Автори ввели в науковий обіг такі поняття як сексизм, андроцентризм, ідеологія маскулінізму, розглядали в своїх працях проблеми насильства по відношенню до жінок і т.д.

Думка про те, що історично різні форми класової системи і патріархату створюють різні форми жіночого гноблення, підкреслюють представники марксистського (Б. Тейлор, Х. Хартман і ін.) І соціалістичного фемінізму (Д. Сміт і ін.). При аналізі марксистського і соціалістичного фемінізму велике значення мали роботи А.М. Коллонтай, В.І. Леніна, К. Маркса, К. Цеткін, Ф. Енгельса, в яких підкреслюється думка про необхідність включення жінки в суспільну сферу.

Гендерні аспекти конструювання модерної ідентичності проаналізовані в роботах зарубіжних класиків, таких як П. Бурдьє, М. Вебер, Дж. Мітчелл.

Загальнометодологічне значення для дипломної роботи мають праці класиків соціології П. Бурдьє, М. Вебера, Е. Дюркгейма, Р. Мертон, Т. Парсонса.

Отже, можна зробити висновок, що ступінь вивченості проблеми не є достатньо високим, адже велика кількість робіт, в яких досліджуються різні аспекти фемінного та гендерної рівності, все ж не містить в собі шляхи та механізми конструювання ідеологічної системи гендерної рівності. У зв'язку з цим, видається актуальним теоретичне осмислення і емпіричне вивчення даного питання.

Метою дослідження є аналіз генезису і сутності гендерної рівності, виявлення соціальної обумовленості, основних напрямків формування та аналізу динаміки основних показників, що характеризують сучасний стан та тенденції гендерної рівності в Україні.

Для здійснення поставленої мети було поставлено ряд завдань:

- розкрити онтологічні, соціальні передумови виникнення і формування феміністської ідеології;
- дослідження поняття гендерної рівності, його сутності і основних етапів розвитку;
- виділити місце гендерної рівності через призму гуманістичних уявлень;
- обґрунтувати основні напрямки розвитку феміністської ідеології, зробити порівняльний аналіз феміністських теорій, що розглядають проблеми соціальної гендерної рівності в межах понять соціології;
- провести аналіз співвідношення категорій чоловічого і жіночого начал в основних філософських, культурологічних та гуманістичних концепціях;
- провести аналіз сучасної соціокультурної динаміки гендерних парадигм, характерних для нашого суспільства, які диктують формування гендерних норм і стереотипів;
- виявити шляхи подолання ряду дискусійних проблем та позначити курс розвитку українського суспільства щодо досягнення гендерної рівності.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є гендерна рівність як явище в просторі сучасної соціології.

Предметом дослідження є вивчення виникнення, розвитку і трансформації феміністських ідей в культурологічному контексті в якості

соціологічних передумов для досягнення гендерної рівності та її стан на сьогоднішній день.

Методологічною основою роботи є міждисциплінарний, інтегративний підхід, що поєднує принципи історизму, системності з методами філософського і культурологічного аналізу гендерної рівності. Метод реконструкції використаний для з'ясування специфіки історичних форм феміністичної ідеології. При розгляді культурологічних прийомів дослідження гендерної рівноправності було використано герменевтичний метод, що дозволяє встановити кореляції між основними культурологічними концептами і соціально значущим змістом феміністських теорій. У роботі застосовувалися також методи порівняльного аналізу та контент-аналізу наукової літератури.

Теоретична і методологічна основа дослідження визначається особливостями, зумовленими об'єктом, предметом і завданнями дослідження, для вирішення яких необхідний синтез нових підходів, які базуються на поєднанні наступних методологічних принципів.

Гендерні дослідження, що дозволяють розрізнити фізіологічну і соціальну стать людини, розглядаючи людину як носія гендерної ролі, яка визначається різним історичним часом і типом суспільства, іншими словами, дослідження розглядають стать людини не як постійну константу, а як соціально рухливий феномен.

Феноменологія, дозволяє розглядати формування індивідуального досвіду людини як феномен, що включає в себе явище, сутність і саме буття людини. За допомогою феноменологічної редукції відбувається переміщення від реального факту, події, дії людського життя до феномену. Сьогодні очевидно, що питання про ідеології гендерної рівності не може розглядатися поза контекстом життєвого досвіду суспільства. (Е.А. Здравомислова і ін.).

Постструктуралізм, що дозволяє завдяки деконструкції і дискурсивного аналізу критично осмислювати патріархальні основи традиційного розуміння

культури, взаємини статей підійти до постановки питання про пошуки недискурсивного підстав природи формування гендерної рівності (Ж. Лакан, Х. Сікс, М. Фуко та ін.).

Для вивчення сучасних гендерних практик оптимальним представляється поєднання якісних і кількісних методів дослідження. Значний внесок у розробку якісної методології внесли вітчизняні вчені: Е.А. Здравомислова, Т.О. Марценюк, В.А. Ядов, І. В. Єфанова і ін.

Крім цього використовується діалектичний метод, за допомогою якого аналізуються основні ідеї різних напрямків феміністського течії. У даній роботі широко використовується системний підхід, що дозволяє розглядати ідеологію гендерної рівності як фактор формування нової філософії, нового сприйняття світу, суспільства і місця людини в ньому.

Теоретична значущість дипломної роботи полягає в обґрунтуванні самостійного напрямку соціологічних досліджень проблеми гендерної рівності і аналізу соціальної культури із застосуванням гендерного підходу.

Практична цінність виконаної роботи полягає в тому, що матеріали і висновки дослідження можуть бути використані в дослідницькій роботі, в процесі викладання соціології, філософії, історії та культурології, проаналізований стан українського суспільства в контексті рівноправності статей може бути використаний для переосмислення сучасної соціальної політики нашої держави задля досягнення нового цивілізованого суспільства європейського типу.

Отримані в ході дослідження дані розкривають особливості розвитку принципів гендерної рівності і функціонування української гендерної політики на даний момент. Деякі положення дипломної роботи дозволяють поглибити уявлення про гуманістичні аспекти ідеології гендерної рівності та його фактичне положення в українському суспільстві, що сприяє виявленню

тенденцій і взаємозв'язків між соціальними змінами, процесами і зміною соціально-гуманістичних парадигм.

Логіка і методика дослідження виражена в плані дипломної роботи і спочатку передбачає вивчення загальних і специфічних закономірностей процесу розвитку ідеології гендерної рівності через призму соціологічних теорій. Відповідно до цього в першому розділі розглядається еволюція та становлення ідеології рівноправності статей, основні підходи до вивчення феміністичних теорій та специфіка феміністської ідеології в умовах України. У другому розділі виражені соціальна обумовленість фемінізму через аналіз історично-суспільних передумов. Третій розділ містить в собі емпіричну складову, визначену за допомогою розгляду нормативно-правової бази та механізмів державної політики України, порівняння стану жінки та чоловіка в економічних та соціокультурних суспільних викликах, що характеризує динаміку розвитку суспільства до гендерної рівності на сьогоднішній день.

Методика дослідження передбачає вивчення наукових праць з розглядом проблем розвитку феміністичних ідей, формування ідеології гендерної рівності українською та англійською мовами, аналіз статистичних даних та підсумків соціологічних досліджень.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

1.1. Еволюція ідеї гендерної рівності.

Новітня європейська філософія, як і європейська культура загалом, бере свої витоки в античній культурі. Першим філософом, що розглядав це питання на рівні філософської рефлексії, був Платон. В його “Законах” та “Державі” існують певні розбіжності, що постають як результат поглядів на дві концепції: природу жінок та їхню соціальну роль.

У “Державі” Платон зазначав, що єдине, що вирізняє жінок, це їхня здатність до репродукції. Однак репродуктивні функції не вважали вторинною відмінністю, отже це не мало великого значення для диференціації їхніх соціальних ролей. З іншої сторони, в “Тімеї” статева відмінність розглядається як результат того, що жінки слабші за чоловіків (Платон, 1968, ст. 455.). Передумови виникнення такої думки не пояснюються ні з біологічної, ні з політичної точки зору.

Погляд його наступника, Арістотеля, на статеву відмінність жінок і чоловіків вже пояснюється з біологічної точки зору. На його думку, жінка має зародкові як розум, так і форму (Гурко Т., 1998). В його працях чітко виражена теза, що жінка є недорозвиненим чоловіком, що має певні відхилення, а отже не має здатності керувати. Арістотель характеризував жінок як пасивних, слабких, покірних, скромних, створених для підкорення. “Так і чоловік відносно жінки: перший за своєю природою вищий, друга – нижча, і ось перший править, а друга – підпорядкована. Цей же принцип з необхідністю повинен діяти і у всьому людстві”. (Гурко Т, 1998).

Обґрунтована Арістотелем ідея ієрархії статей, основана на біологічних факторах, існувала в трансформованих варіаціях до кінця XX століття.

Радикальна моральна революція, що пов'язана з християнством, змінила панівні образи жіночого і чоловічого в античному світі. Християнські історики відзначали гуманізм та прогресивність християнства в порівнянні з іншими релігіями того часу. Хрещення в якості альтернативи обрізанню надало змогу жінкам приймати участь в християнських общинах в якості повноцінних та рівноправних членів. Це надало поштовх до зміни самосвідомості жінок, незважаючи на те, що жіночі прагнення все ще наражались на традицію позбавлення їхньої участі в активному житті суспільства, наприклад, в релігійних чоловічих союзах. Жінки ставали пророчицями, навіть дияконисами, наприклад, диякониса Фіва в посланнях Апостола Павла (Біблія, 1872, Римл., 16:1–2). Християнство пропагувало духовну рівність: “Бо ви всі сини Божі через віру в Христа Ісуса! Бо ви всі, що в Христа зодягнулися! Нема юдея, ні грека, нема раба, ані вільного, нема чоловічої статі, ані жіночої, бо ви всі один в Христі Ісусі!” (Біблія, 1872, Гал. 3:26–28).

Треба відзначити амбівалентність духовної рівності, обґрунтованої в Біблії, та підпорядковане положення тогочасної жінки, однак біблійні істини відкрили жінкам більш можливостей, ніж в античні часи, де здатність до морального та духовного життя присвоювалась лише чоловікам.

У II столітті приходять жорсткі патріархальні структури, жінки позбавлені права на проповідництво, диякониси усунуті від посад у церковній ієрархії, хоча їхня діяльність продовжує відігравати важливу роль.

Старий і Новий Заповіти укріпили соціальні звичаї і цінності за рахунок надання їм статусу божественного одкровення. Таким чином античні та іудейські традиції визначили християнську, проєктуючи на неї багаж упереджень, в якому чоловік – благо, жінка – темрява.

Тлумаченням християнських доктрин і розробкою основ нової догматики займались Амвросій, Ієронім та Августин – Отці Церкви. Особливо важливий внесок у філософію доклав останній. Поширення аскетичних традицій,

навіяних стоїцизмом та образом життя відлюдників, посилило та поширило вимоги до цнотливості, чистоти, боротьби з дияволом всередині. Ієронім розглядав жінку як втілення диявола, хіті та матеріального задоволення. Її спасіння розглядалось тільки через відмову від свого тіла: “Поки жінка існує для народження та виношування дітей, вона відрізняється від чоловіка, як тіло від духу. Але якщо вона бажає служити Христові більше, ніж світові, вона перестає бути жінкою і називатиметься людиною”.

Зміна в способі мислення та перехід від античності до середньовіччя все ж не породжувало нові ідеї щодо положення жінки, а інтерпретувало старі традиції, зберігаючи метафізику Платона.

Доктрина Августина мала найбільший вплив до XIII століття. В “Градї Божому” філософ обґрунтовує поєднання духу і тіла через призму духовного та земного в людині, в той же час відкидаючи погляд на існування жінки як вади. На його думку, жіноча стать є частиною природи та божественного плану (Блаженний Августин, 1998, с. 546). “Тих треба відкинути, хто заперечує, що наш Бог Ісус Христос мав Марію як свою матір на землі. Божий промисел виказав повагу до обох статей, чоловікові й жінці, і показав, що Бог турбується і бере участь у долі обох статей, з’явившись у світ чоловіком, народженим від жінки” (Блаженний Августин, 1998, с. 358).

Він розглядає сутність Бога як духовну, що не має статевих ознак. Отже, надія на спасіння притаманна всім, хто має душу, адже людина може бути подобою Бога як духовної сутності лише в цьому сенсі. Августин наголошує про рівність жінки і чоловіки перед Богом в своїй подобі до Нього. Але з іншого боку, він виділяє чоловіка як символ раціонального знання, а жінку як його помічницю: “Жінка і її чоловік разом є образом Бога, оскільки цілісна субстанція є одне. Проте коли вона береться окремо в своїй якості, згідно з якою розглядаємо жінку окремо, то вона не є образом Бога; коли розглядаємо

окремо чоловіка, то він є образом Бога повністю, тоді як жінка об'єднана з ним в одне" (Блаженний Августин, 1998, с. 251).

Виникає парадокс: мета існування жінки – підкорення, її спасіння полягає у відмові від жіночого стану.

Тома Аквінський переглянувши християнську ортодоксію, усталив статеву ієрархію, надавши концепції Арістотеля про всеохопну природу ідею божественної ієрархії. Таким чином, тема природної вторинності і слабкості жінки отримала друге життя, додатково підкріплюючись відновленням римського права.

“Що стосується індивідуальної природи, жінка є дефективною і створеною поза шлюбом, для народження чоловіка потрібне зріле, активне сім'я, тоді як народження жінки виникає від дефекту активної сили або деяких матеріальних хвороб, або навіть від певного зовнішнього впливу, наприклад, південного вітру, який є сирим....” (Фома Аквінський, 2002).

Однак Тома Аквінський не розглядав існування жінки як біологічної помилки, натомість він зазначав її як частину божественного порядку, основна функція якої – продовження роду і підпорядкування чоловіку, як розплата за прокляття Єви. Він надавав дітонародженню матеріального сенсу, таким чином вказуючи на неможливість жінок досягнути духовного рівня та раціональності та виправдовуючи підлегле положення жінки. “Підпорядкування є подвійним. Один служить, інший користується ним для своєї вигоди: цей вид підпорядкування почався після гріха. Але існує інший, який названо економічним, або громадянським, через який той, хто вищий, використовує нижчих для їхнього ж блага, цей вид підпорядкування існував до гріха. Для забезпечення порядку в сім'ї необхідно, щоб одними керували інші, обізнаніші. Отже, управління жінкою є природним, оскільки в чоловікові переважає розум” (Фома Аквінський, 2002).

Аквінат погоджувався з ідеєю Августина про верховенство і рівність духу над статтю, але в той же час, уникаючи погляду «дух, ув'язнений у тілі», наголошує на земній природі жінки та її відповідній функції. Августин закликав жінок піднятися над тілесністю, Аквінат розглядав їх тільки через тілесність.

Ідеологічні християнські доктрини достатньо довгий час були головуючими, встановлюючи концептуальні рамки і надаючи мету людському буттю. Меншовартість жінок в моральному і інтелектуальному плані трималась на плаву попри культ Богородиці, куртуазну традицію та образи жінок у Середньовіччі.

Початок XVII століття відзначився початком звільнення соціально-політичної філософії від релігійної полеміки, соціальні проблеми розглядаються через спостереження та логічний аналіз, на перший план зводиться індивід. Саме остання теза стала чіткою межею між середньовічними поглядами та соціальними теоріями доби модерну, де суспільство визнавалось слабшою субстанцією, ніж індивід.

В свою чергу, вагомий вклад в соціально-філософську думку того часу заклав Томас Гоббс. Гоббс розглядав людей інтелектуально і фізично рівними. Однак філософ пояснював виникнення і панування патріархату через призму своєї теорії договору: люди, що здатні порушувати угоди за рахунок своєї егоїстичної природи, погоджуються надати право влади одному монарху задля врегулювання та охорони своїх інтересів. Гоббс відзначав домінантність патріархального типу суспільства: «більшість держав організували батьки, а не матері родин» (Гоббс Т., 2000, с. 209).

За його думкою, держава виникає або через договір, або завдяки схилению до бажаного способу дій інших. В природних умовах всі рівні, зазначає Гоббс. Саме ця концепція відрізняє Гоббса від попередників, що вказували на дефективну природу жінки або посилялись на прокляття Єви,

задля відплати якого жінки мають підкорятися. Гоббс розглядав патріархальну систему як необхідність, що зумовлена соціально-історичними чинниками, а не як природну даність.

Оскільки в тогочасній Англії патріархальна концепція була домінантним світоглядом, що зачіпала всі сфери життя від соціальної до політичної, теорія суспільного договору Гоббса була розкритикована Філмером, що вважав праобразом держави сім'ю, в голові якої батько. Ця теорія виникла ще в античності, де сімейні владні стосунки вважались моделлю інших відносин у суспільстві (Pateman, 1991). Філмер зазначав, що “батьківська та політична влади є не просто подібними, а ідентичними”, таким чином універсалізуючи модель патріархальної сім'ї з головуючим патріархом. Жінки розглядались природно і політично нерелевантними чоловікам.

Філмер заперечував ідею рівності від народження. Згідно з його теорією, кожен народжується вже підпорядкованим певній патріархальній владі за божественною волею Творця. (Filmer, 1949)

Джон Лок розкритикував постулати, викладені в «Патріарху» Роберта Філмера: “Покора, якою дитина зобов'язана своєму батькові, не віднімає в неї права вступити в ту політичну спільноту, яку вона вважає придатною” (Локк Дж., 1961). Філософ наголошував про людську природу існування патріархальної системи, заперечуючи божественне втручання. За Локом, суспільство пристосувало та посилює традиціями та звичаями емпіричні стосунки, що були встановлені Богом.

Однак теоретики суспільного договору не припускали участі в суспільному договорі всіх без виключення. Лок ототожнює наявність права на власність з політичною свободою, отже, підпорядковане положення жінки відносно чоловіка, що контролює їхню спільну власність, стає фактором вилучення представників жіночої статі з “політичного тіла під одним підпорядкуванням”.

З іншої сторони, Лок припускав наявність у жінок своєї власності, можливості заробляти своєю працею та укладати договори, подолавши обмеження, встановлені суспільством, через індивідуальні зусилля та науку.

Не зважаючи на те, що Лок не вказував в своїх роботах про місце жінок в суспільному договорі, можна сказати, що його тези радикальний індивідуалізму були прогресивними в тогочасній Англії.

З добою Просвітництва змінюються уявлення, з'являється новий розподіл праці, новий тип сім'ї, зароджується сучасний індивідуалізм – це спричиняє докорінну зміну концепту жінки. Виникає статевий дискурс, де своє вагоме слово вносить Ж-Ж. Руссо з теорією статевого диморфізму. Не зважаючи на те, що Руссо не виокремив певну теорію, його твори, що набули надзвичайної популярності, містять ідеї, що присвячені взаєминам статей. Руссо сприяв формуванню певних канонів “жіночості” та “мужності” в “Елоїзі”, “Листах Делаμβеру” й “Емілі”.

Руссо розцінював статеву відмінність як фактор розподілу на сильних та слабких за еволюційною біологією. Він пропагував диктат стриманості, доместикації і несміливості жінок. За його думкою, скромна жінка – є необхідною ланкою між вищими винаходами суспільства та природою (Руссо Ж-Ж., 2001).

У 5-ій книзі “Емілія” Руссо визначає тезу про підпорядковане становище жінки за “природою”, викладає рекомендаційні поради, як виховати в жінці бажані риси, укріплює образ стриманого і покірного ідеалу (Верена Е-Х., 1999).

З одного боку Руссо визнає рівність жінок і чоловіків, але тільки в моментах, що не стосуються статі, в той же час, розглядаючи жінок лише через призму статі. Він полярно поділяє статі: чоловічі недоліки – добродетності для жінок і навпаки, включаючи освіту і моральні правила.

Розвиток раціональності та автономності особистості через освіту є метою виховання тільки хлопчиків, для дівчат пріоритетом є укорінення покори, поступливості та м'якого характеру з самого дитинства. За методологією Руссо виховання жінок, розум яких, на думку філософа, не придатний для пізнання точних наук, головним чином припускає вирощення несамотійної істоти, що має внутрішню потребу до пристосування задля існування в суспільстві, а отже сутністю всього виховання є узгодження чоловікові через відмову від прояву власних емоцій та відповідно позбавлення індивідуальності.

Руссо зазначає: “Жінка створена для того, щоб поступатись чоловікові і терпіти образу з його боку. Але хлопчиків ви ніколи не доведете до такої міри підпорядкування; внутрішнє почуття в них піднімається і протестує проти несправедливості; природа не створила їх для того, щоб терпіти несправедливість” (Руссо Ж.-Ж. , 1981, ст. 485-486). Бажання дівчат називаються фантазіями, якщо вони їхньою метою не є вдоволення чоловіка: “Щастя добродішної дівчини полягає в тому, щоб стати щастям добродішного чоловіка”.

Розглядаючи жінку через статеву приналежність, Руссо імплементує гендерний конструкт, романтизуючи та пропагуючи вирощування пасивності в дівчат.

Статевий диморфізм Руссо наклав свій відбиток на філософське трактування Канта у статевому дискурсі. Найбільш помітний вплив Руссо прослідковується у його праці “Спостереження над почуттями піднесеного і прекрасного”. В ній продовжується парадигма соціальної диференціації статей, в якій чоловік ототожнюється з поняттям “людина” як духовно-раціональної істоти, втрачаючи свою статеву специфіку, а жінка на протилежність розглядається виключно через свої статеві ознаки.

В розділах “Про відмінність піднесеного і прекрасного в чоловіків та жінок” і “Характер статі” Кант майже не розглядає чоловіків, на відміну від жінок. Трансформація поглядів з середньовічних часів є несуттєвою: тоді сутність жінки уособлювалось через гріхопадіння, в епоху модерна – через біологічну і психологічну суть.

Парадоксальним є і визначення Канта: “В організацію жінки природа передбачливо вклала більше мистецтва, ніж в організацію чоловіка, оскільки природа наділила чоловіка більшими силами, ніж жінку, щоб звести їх для самого тілесного поєднання і поєднати їх все ж як розумних істот заради її головної мети, а саме для продовження роду” (Кант I, 1963-1966, ст. 553). Тобто природа вклала в жінку більше мистецтва, але вона все ще менш досконала, ніж чоловік.

Він зазначає, що жінка панує, а чоловік – править, адже схильність панує, а розум править (Кант I, 1963-1966, ст. 561). Кант також підкреслює слабкість жінки за тілесною організацією у дусі Руссо, непрямо заперечуючи, що жіноча природа може бути пов’язана з розумом. Він зазначає, що жінки реалізують себе, стаючи засобом для однієї мети – злагоди в сім’ї. Таким чином, Кант встановлює гендерну сегрегацію, де економічна та соціально-політична сфера належать чоловікам, а побутова – жінкам. Результатом такого процесу стає наділення чоловікові ролі годувальника сім’ї, а жінці – ролі прислуг.

Розглядаючи соціальний статус в громадянському стані в праці “Метафізика моралі”, Кант виділяє три невіддільних аспекти громадян: самостійність, рівність, свобода. Серед них, на думку Канта, активними можна назвати тільки тих, хто не залежить від волі інших: “усі ті, хто мусить підтримувати своє існування (харчування й захист) не власним заняттям, а за розпорядженням інших (за винятком розпорядження з боку держави), не мають громадянської особистості, і їхнє існування – це ніби притаманність” (Кант I, 1963-1966, ст.235) . Таким чином, Кант заздалегідь вилучає представників

жіночої статі з соціально-політичного поля, пропагуючи, як вище зазначено, пасивність, скромність та підлеглість чоловіку, виправдовуючи це біологічною сутністю. Це саме вилучення закриває всі можливості жінок на становлення активними громадянами, ставлячи їх нижче за будь-якого пасивного чоловіка. Дана теза Канта суперечить його ж тезі про рівність, що належить всім суб'єктам.

Доктрина Канта домінувала довгий час в суспільно-гендерних конструктах до зародження романтизму. Романтика зберегла зв'язок з просвітниками, продовжуючи пропаганду та прагнення до рівності та справедливості, відмову від суспільних умовностей та стереотипів.

Романтики не зачіпали теми громадянства та соціального статусу жінок, але вони протестували проти ідеї ототожнення жінки з господарством та обслуговування дому, пропагуючи ідею просвітництва про всебічний розвиток жінок. Таким чином, романтики надавали жіночим спілкам потенціалу самоосвіти та розвитку, відкидаючи ідею про жорстко обмежене природне призначення. Концепція свободи не сумісна з тезою про обмеження однією соціальною роллю з народження. Фрідріх Шлегель заперечував ідеалізацію безпорадності в жіночності, радикально відкидаючи диференціацію гендерних сфер у "Люцинді". (Schlegel, 1983)

Не зважаючи на радикальність поглядів щодо застарілих концептів, романтики не повно відокремились від стереотипів про статеві ролі. Теоретики все ще підкреслювали інший характер ментальної та емоційної конституції жінок за рахунок ототожнення реалізації фемінної частини суспільства через любов. Вони розглядали емоційність жінки як тотальне дарування любові, через яку вона надає життю чоловіка смислової єдності та таким чином отримує від нього самосвідомість та контакт з зовнішнім світом.

Отже, виникнувши в часи первинного розподілу праці, суспільство оформилося як патріархальне. До соціально-історичних передумов виникнення

і поширення феміністських ідей можна віднести процес секуляризації суспільства, зародження буржуазних відносин в Європі, зміцнення державної структури європейських країн, твердження ліберально-демократичної ідеології, теорії «прав людини», промисловий переворот, що призвів за собою залучення жінок до суспільного виробництва.

Культурно-філософськими передумовами виникнення фемінізму можна назвати докорінну зміну в світогляді, затвердження нового погляду на будову Всесвіту, суспільства, людини, в поширенні прогресивних гуманістичних ідей, затвердження принципу єдності і оригінальності кожного індивіда, піднесення національної самосвідомості, виникнення утопічних теорій соціальної рівності. Гуманісти проголосили самоцінність людського життя, незалежність гідності особистості від походження і рід, стверджували ідеї особистої свободи, рівності громадян перед законом, принцип загального блага.

У той же час суб'єктом культурного процесу виступав чоловік, характерною рисою західної культури став андроцентризм. В умовах, коли жінка була відчужена від громадської сфери - політики, релігії, юрисдикції, науки, освіти, творчості, мистецтва, коли вона не мала більшості цивільних прав, не мала можливості отримувати порівнянного з чоловічим рівня освіти, вона була змушена задовольнятися роллю матері і берегині «домашнього вогнища». Крім того, починаючи з античних часів, в філософії і науці утвердився антифеміністський дискурс (Платон, Аристотель, І. Кант, Ф. Ніцше і ін.).

В рамках якого положення жінки оголошувалося залежним від чоловіка, її роль в суспільстві визнається другорядною, оскільки вона обумовлена біологічними відмінностями між чоловіком і жінкою. Подібні сексистські погляди поряд з мізогіністичними установками привели до виникнення феміністичних теорій, в яких формується критика патріархальної ідеології (Т. Гоббс).

1.2. Основні теоретичні підходи до фемінізму.

Соціологи вклали великий внесок в аналіз гендерних досліджень та становлення фемінних концепцій.

Дюркгейм пояснює природу гендера виходячи з того, що статева диференціація базується на біологічних відмінностях, однак він зазначає, що це не є вродженою константою, а визначається суспільством.

Послідовники структурного функціоналізму виокремили теорію статевих ролей, в якій провели чітку межу між культурними та соціальними сферами, надавши їм відповідне статеве уособлення. Соціально-економічні відносини інтерпретуються Парсонсом як чоловічі, до жіночих він відносить культурні. Перші характеризуються ним як дестабілізуючі, ті, що стимулюють розвиток суспільства, останні - як стабілізуючі, що забезпечують успадкування і консервацію суспільних відносин.

Аналізуючи культурні процеси, Парсонс вивів панівні ідейні уявлення - свободу, демократію та особистість - в окрему дефініцію генералізованих цінностей

Розвиваючи теорію про соціальну систему, її структуру та функції, Парсонс і Бейлс запропонували ідею про позитивну функції диференціації статевих ролей. Згідно їх точці зору, таким шляхом здійснюються соціалізація дітей і регулювання сексуальних зв'язків. Вони вважають, що в сучасній сім'ї подружжя повинні виконувати дві різні ролі. (Парсонс, 1972)

Інструментальна роль полягає в підтримці зв'язку між сім'єю і зовнішнім світом, забезпечення сім'ї грошима, на їхню думку, належить чоловікам, а експресивна роль, що передбачає в першу чергу регулювання взаємовідносин всередині сім'ї, - жінкам. Т. Парсонс і Р. Бейлс вважають, що здатність дружини до дітородіння і догляду за дітьми визначають її експресивну роль.

Теорія статевих ролей дуже вплинула на розвиток гендерології, але потім стала піддаватися критиці. Д.Мердок пояснив статевий розподіл праці з точки зору практичності та зручності, коли та чи інша стаття краще підходить для виконання конкретних завдань.

Н. Белл і Е. Фогель відзначили, що сім'я перебуває на перетині підсистем і її можна розглядати в контексті всіх чотирьох змінних Т. Парсонса (адаптація, цілепокладання, інтеграція, збереження зразка). Ці функції сім'я виконує як ціле:

- економічну підсистему (функція адаптації) сім'я забезпечує трудовими ресурсами,
- політичну (функція цілепокладання) сім'я обкладає довірою в обмін на політичне керівництво і соціальну допомогу;
- сім'я бере участь в житті суспільства і відповідно інтегрує своїх членів;
- сім'я як ланка суспільства відіграє центральну роль у відтворенні цінностей;

Р. Коллінз, розглядаючи патріархальну систему через призму конфліктологічної теорії, зазначав, що первісна основа панування чоловіків над жінками полягала в тому, що чоловіки, що фізично сильніші за жінок, могли насильно підкоряти їх своїй волі. Щоб узаконити доступ чоловіків жінкам і зміцнити своє панування над ними, чоловіки отримали право на «сексуальну власність». (Мастерс У.Г., 1998)

Як вважає Р. Коллінз, існує свого роду «сексуальний ринок», в якому чоловіки і жінки торгуються між собою, прагнучи вибрати для себе відповідного сексуального партнера.

Основна ідея Р. Коллінза полягає в тому, що міра залежності жінки від чоловіка визначається двома факторами:

- матеріальною залежністю
- цінністю жінки як власності, що підлягає обміну.

Теорія гендера як стратифікаційної категорії базується на класичних теоріях соціальної стратифікації, перш за все М. Вебера і П. Сорокіна.

Аналіз гендеру в якості стратифікаційної категорії виконав Е. Гідденс, який вивів тезу, що класовий фактор не є визначальним та єдиним у соціальній диференціації статей.

У цій теорії гендер виступає в якості мережі, структури та процесу. Гендер є фактор ієрархізації соціальних відносин, як і клас, раса, вік.

Поряд з традиційними аспектами розшарування суспільства можна позначити поєднання типу гендер-клас, гендер-статус, гендер-раса, гендер-етнос і т. д.

Центральне місце відводиться категорії влади і домінування, через яку визначаються гендерні ролі. Таким чином дослідження гендеру як стратифікаційної категорії виражається через аналіз влади і домінування, затверджених в суспільстві через статеві відносини.

Серед сучасних гендерних теорій можна виділити такі:

1. *Теорія соціального конструювання гендеру.*

На противагу твердженням, що статеві ієрархії біологічно обґрунтовані, виникає концепція соціального конструювання гендеру.

Існують три джерела і три складових даної теорії.

- Концепція П. Бергера і Т. Лукмана, в основі якої теза про об'єктивну природу соціальної реальності, оскільки вона є незалежною від індивіда, і суб'єктивної одночасно, оскільки змінюється індивідом.

- Вищеописана теорія статевих ролей Т. Парсонса і Р. Бейлса

- Теорія драматургічного інтеракціонізму І. Гофмана і етнометодологія Г. Гарфінкеля

На думку І.Гофмана, гендерні відносини виникають в результаті соціальної взаємодії. Отже, гендер - не заданий від народження, він є набутим, що конструюється соціально-культурними, психологічними та іншими засобами

Г. Гарфінкель стверджував, що існує біологічна і соціальна стать, що формується в процесі соціальної взаємодії.

З цього можна зробити висновок: гендер є організованою моделлю статевих відносин у суспільстві, який конструюється за допомогою зовнішніх факторів: соціалізації, вихованням, ЗМІ, розподілу праці, а також внутрішніх, що визначаються власне індивідами на рівні гендерної ідентифікації, їхній рівень прийняття суспільних норм і підлаштування під них (через моду, зовнішність, поведінку і т. д.).

2. Гендер як культурна метафора.

Стать визначається через культурну метафору, що постає формуючим фактором за рахунок гендерної асиметрії.

3. Теорії гендерної системи.

Теорія гендерної системи вперше була представлена в роботі Г. Рубін «Торгівля жінками», в якій вивчається символічне значення обміну жінок між чоловіками в примітивних суспільствах. Висновок, зазначений у праці: обмін жінками між племенами виокремлює чоловічу домінацію.

Г. Рубін розглядає гендерну концепцію як низку угод. На її думку, патріархальна система, що зображає статі як різні, а нерівність покриває через взаємодоповнення, по суті являється системою влади, за мету якої постає

концентрація матеріального і символічного капіталу у домінуючій групі – чоловіків. (Rubin G., 1975)

Р. Коннелл в роботі «Гендер і влада» досліджує гендерну систему сучасного капіталістичного суспільства. Він розвиває ідею гендерної системи і вводить поняття «гендерний порядок», який, на його думку, закріплюється в історично заданих зразках владних відносин між чоловіками і жінками. Коли мова йде про суспільство в цілому, Коннелл пропонує використовувати термін «гендерний порядок», коли ж мова заходить про окремі соціальні інститути, таких, як школа, сім'я, підліткове співтовариство і ін., то з його точки зору доцільніше використовувати поняття «гендерний режим». (Connel R.W., 2014)

Гендерна система, за Коннеллом, має складну композицію, але не є жорстко заданою. Гендерний порядок представлений через ієрархічно організоване життя. Гендерні відносини засновані на нерівності статей. Р. Коннелл виділяє наступні елементи композиції системи:

- Структура професійних і трудових відносин;
- Структура владних відносин;
- Структура емоційних відносин;
- Структура символічних репрезентацій.

Представники неомарксизму, Е. Фромм, Г. Маркузе, М. Хоркхаймер, інтерпретуючи філософію марксизму через фрейдизм, структуралізм та екзистенціалізму, також зачепили аналіз гендеру в своїх працях.

В даному питанні вони виділили основні аспекти:

- економічна структура суспільства розглядається як вирішальна у визначенні матеріальних та соціальних умов життя людей. Виникнення капіталізму і міжнародний характер його впливу і влади над життям людей вважаються основною причиною пригноблення жінок;

- чоловіки і жінки виявляються втягнутими в «статевий розподіл праці», яке допомагає задоволенню потреби капіталізму в робочих і безоплатного отримання пов'язаних з ним послуг;

- жінки є дешевою і доступною робочою силою, «резервною армією», яку використовують, коли необхідні додаткові робочі руки.

Делфі і Леонард в роботі «Звична експлуатація» з економічних позицій і за допомогою методології марксизму підтримують радикально феміністські погляди на те, що саме чоловіки привласнюють і експлуатують працю жінок вдома, щоб створити особисті і приватні відносини влади задля сприяння своїм інтересам в приватних і в суспільних відносинах. Вони вважають, що відповідальність за пригнічення жінок несе в першу чергу не капіталізм, а чоловіки, що застосовують теорії капіталізму на практиці. (Гурко Т., 1998)

Новий імпульс для оптимізації гендерних досліджень дали роботи представників одного з найбільш неоднозначних філософських течій XX століття – постмодернізму. На відміну від психоаналізу, в центрі дослідження якого виявилися безпосередньо пов'язані з проблемою гендеру феномени: сексуальність, неусвідомлювані регулятори поведінки, соціально і внутрішньо обумовлена конфліктність самосвідомості, постмодернізм пов'язує всі ці феномени з широким класом культурологічних проблем.

Постмодерністи цікавляться гнучкою природою статі і особистості. Ми не можемо стверджувати, що постмодернізм спеціально займався саме теоретичним аналізом гендеру, але він суттєво вплинув на цей аналіз в рамках різних наук:

- постмодернізм прагне «демонтувати» все само собою зрозумілі «категорії», «типи» і «форми», які узагальнюють соціальний досвід статі. Це називають процесом «фрагментації», в якому не буває структури;

- соціальна стать, як і все інше, постійно знаходиться в процесі «становлення», поки теоретики намагаються його класифікувати, вона встигає трансформуватися;

- не тільки людина, що має соціальну стать, здатна весь час переробляти і оновлювати її, але і всі ті, хто прагне визначити її, матимуть різні погляди щодо нього;

- деякі представники постмодернізму заявляють, що категорій «чоловік» і «жінка» немає, а гендер являє собою виключно соціальний конструкт.

Велике значення має робота «Історія сексуальності» Мішеля Фуко. М. Фуко, багато в чому, протиставляє свою теорію сексуальності і влади вихідним положенням З. Фрейда, вважаючи, що відносини між сексуальністю і владою антагоністичні, тоді як класичний психоаналіз трактує їх як доктрину, що забезпечує супідрядність сексуальності влади.

Таким чином, постмодернізм дозволив по-новому поставити проблему гендеру, що відбилося на феміністському і постфеміністському дискурсах.

1.3. Гендерна рівність у соціальному дискурсі сучасної України

Сучасний фемінізм приніс нове бачення гендеру, сконцентрувавшись на аналізі фемінної суб'єктивності в суспільстві. На прикладі репрезентації суб'єктивності жінки І. Жеребкіна виділяє два різних методологічних підходи аналізу гендеру, що з різних сторін інтерпретують проблему нерівності статей:

Есенціалістський підхід, в якому яскраво виражена тема розгляду жіночого досвіду і суб'єктивності як єдиної і відповідно аналізувати її за допомогою одних методів;

Анти-есенціалістська концепція, що, в свою чергу, розглядає досвід через призму суперечливості і децентрованості.

Такий методологічний дискурс в дослідженні та аналізі жіночої суб'єктивності представлений в двох формах:

- відмінності поглядів на жіночу ідентичність як жорстко визначену або навпаки ту, що має невизначений характер;

- найбільш популярна форма на даний момент - дискурс відмінності між феміністсько-центрованою і постфеміністсько-децентрованою суб'єктивністю. Для другої форми використовується визначення постфемінізм.

Кінець XX століття був переломним у вирівнюванні відносин між статями. Особливо помітно даний процес відобразився у сфері освіти, політики та економіки. У XXI ст. організації світу прагнуть створити найкращі умови життя для суспільства, вирішити глобальні суспільні проблеми, і відмовитися від проявів сегрегації: гендерної, расової, етнічної, релігійної. Відмова від гендерної нерівності – це перша умова соціальної справедливості, яка забезпечить зростання демократичних відносин, а також впевнений економічний розвиток країни.

Визначення соціального статусу жінки завжди було обговорюваним питанням. Серед світових соціологів дослідженнями гендерної рівності займалися С. Аккер, Е. Гідденс, П. Еботт та інші. Дослідженням місця жінки у різноманітних сферах життєдіяльності у СРСР та пострадянські часи займалися вчені-соціологи: О. Балабанова, С. Айвазова, Г. Беляєва. Серед українців: Н. Лавриненко "Жінка: самореалізація в сім'ї та суспільстві", загальну монографію "Femina postsovietica" за редакцією І. Жеребкіної. Ці фундаментальні праці висвітлюють всі нагальні питання гендерної взаємодії та статусу жінки у сучасному українському суспільстві.

Акцентована увага до теми гендерної сегрегації була прикута у 70–90рр, що породило низку актуальних тем для вивчення.

Найбільш активним часом проведення досліджень з гендеру стали 80–90-ті рр.

На сьогоднішній день вчені розглядають різні теорії гендеру та гендерної диференціації. Наприклад, соціолог Вороніна О.А. визначає три головних:

- 1) теорію соціального конструювання гендеру;
- 2) концепцію: гендер в якості стратифікаційної категорії;
- 3) гендер в якості культурної метафори.

Співвідношення показників нерівності по світу досить нерівномірне. Різні зміни та тенденції у даній сфері є глобальними та закономірними, а сам процес гендерної диференціації є складним і суперечливим.

Щоб дійсно проникнути питанням гендерної сегрегації, варто розібратися у сутності проблеми та розглянути низку факторів: які мають права чоловік та жінка; чи вони дотримуються моральних правил у житті; хто керує сім'єю; чи завжди будуть міцними відносини у шлюбі. Головною причиною виникнення конфліктів між чоловіком та жінкою є аспекти побутово-сімейного характеру. Статистика показує, що саме через це виникають розлучення (70%), вступати у шлюбні відносини хочуть третина (30%).

Аналізуючи ситуацію в Україні, можна зробити висновок, що проблема гендерної диференціації присутня практично у всіх аспектах життєдіяльності. У травні 2015 року серед студентів українських ВНЗ було проведено анкетування (вибірка – 260 ос.) щодо проблем гендерної нерівності та стереотипів. З статистичних даних, зрозуміло, що більшість анкетованих підтримують гендерні стереотипи та статеvu нерівність і ідеалізують образ жінки, що не відповідає умовам сьогоdnішнього суспільства.

Серед випускників українських ВНЗ 55% жінки, 63% жіночої статі шукають роботу або працюють, 38% жінок займають керівні посади, 11% - працюють у владних структурах та міністерствах. У 2000р. Україна підписала

Декларацію тисячоліття ООН «Цілі тисячоліття» підняти частку жінок у парламенті до третини до 2015р. Цей договір був нездійсненим через низку факторів: низький соціальний статус, відсутність політичної освіти і впевненості, що «політика – чоловіча справа».

За інформацією Державної служби статистики, величина середньомісячної заробітної плати жінки менша на 27%, ніж у чоловіків. Причиною цього є проблема подвійного навантаження. Майже в усіх індустріальних державах світу робочий час у чоловіків поділений так: 2/3 на працю, що оплачується та 1/3 – на неоплачувану. Ситуація у жінок зворотна.

Друга проблема - нестача професійних навичок та високі соціальні перепони. Через гендерні стереотипи та невпевненість жінки не можуть реалізувати свій потенціал на повну.

Хоча жінки формують колосальний потенціал, що можна використати у різних сферах.

Підвищення повноважень жінки активує розвиток економіки, демократії та суспільства в цілому. Для досягнення успіху в даному питанні, владні структури мають вжити заходів:

- підвищення ролі жінки у всіх сферах суспільства;
- врівноваження оплати праці обох статей;
- розширення кількості шляхів для саморозвитку жінки;
- підвищення престижу робочих місць жінок.

Ці заходи допоможуть покращити гендерну ситуацію в Україні та раціонально використовувати всі ресурси на ринку праці.

Підсумовуючи, гендерна нерівність є актуальною, глобальною та нагальною проблемою нашого суспільства.

РОЗДІЛ 2. ФЕМІНІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ РУХ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

2.1. Історичні передумови феміністських рухів.

У соціології виділяють три концепції щодо трактування мети та причин громадських рухів:

- Теорія колективної поведінки - розглядає громадські рухи як наслідок депривації та напруги у суспільстві;
- Теорія мобілізації ресурсів - трактує громадський рух через фактор організації задля спільної мети;
- Теорія нових соціальних рухів - централізує нові причини, ідентичності та їхнє ставлення до капіталістичного суспільства.

Трактування жіночого руху не має сталого визначення і залежить від теорії або автора. В деяких випадках його дефініція набуває вузького визначення, зводячи сутність руху до нової гілки, в інших - жіночий рух розглядається в широкому контексті, включаючи у себе активну діяльність представників жіночої статі в різноманітних соціальних інститутах: з профспілок до партій.

Термін «фемінізм» як визначення жіночого громадського руху з'явився вже в XIX ст. Вітчизняні вчені визначають його як:

- жіночий рух за рівність жінок в правах з чоловіками, переконаність в рівних правах і можливостях статей (Е. А. Рибалки);
- різного роду дії, спрямовані на захист прав жінок, засновані на уявленнях про правову рівність статей (Т. А. Карченкова).

Витоки феміністичних рухів беруть свій початок з Франції, коли Олімпія де Гуж оприлюднила «Декларацію прав жінки і громадянки» (1791). В своїх працях вона наголошує про необхідність статевої рівності у користуванні громадянськими свободами.

Розвиток феміністської ідеології було закладено в праці Мері Уоллстонкрафт «Захист прав жінок» (1792).

У середині XIX - початку XX століття в США почався процес трансформації поглядів на становище жінки, який з часом отримав назву «першої хвилі» фемінізму. Лідери більшості феміністичних рухів в інших країнах рівнялись на американських колег. (Репина Л.П., 2003)

Найбільш актуальною проблемою і однією з причин появи тогочасного жіночого руху було надання право голосу жінкам, відповідно активісток називали суфражистками. З найяскравіших представниць можна виділити Маргарет Фуллер, Гаррієт Тейлор, Хар Рієті Мартін, Елізабет Седі Стентон, Лукреція Мотт. Вони пропагували встановлення юридичної рівності статей, що забезпечить ліквідацію залежності жінки.

Перший документ під назвою «Декларації почуттів», в якому критично оцінювався соціальний стан жінки, був прийнятий в 1848 році на конференції в Сенека-Фолз.

Серед значущих досягнень феміністок в Європі можна виділити подання в англійський парламент петиції, підписаної 1500 жінками в 1866 році. Основна теза документа - реформа виборчого права та надання громадянського права на голос жіночої половині населення. На відмову розгляду петиції організаторки створили «Національне товариство за жіночі виборчі права».

Жіночі рухи набували популярності і надалі були створені такі спеціалізовані організації як Міжнародна федерація жінок з університетською освітою (1919), Міжнародна кооперативна жіноча гільдія (1921), Інтернаціонал відкритих дверей для економічного звільнення жінок-робітниць (1929) і т.д.

З наданням рівних виборчих прав в США та європейських країнах після 1920-х рр. фемініні рухи почали зникати.

У 1960-70-і рр. пов'язаний з переродженням жіночих рухів, що дало початок виникнення "другої хвилі" фемінізму. Основна риторика жіночих громадських організацій була пов'язана з боротьбою з расизмом, ліквідацією різних форм дискримінації та посиленням демократичних процесів. Феміністичний рух розколовся на дві основні течії: ліберальну та радикальну.

Однією з найбільш впливових робіт для всіх напрямків фемінізму стала книга С. де Бовуар «Друга стаття» (1949). Дебати про подібність і розбіжності статей виявилися значущими для розвитку жіночого руху.

У 1963 р в Північній Америці була видана праця журналістки Бетті Фрідан «Загадка жіночності», яку ототожнюють з класичним постулатом ліберальної форми фемінізму.

Слід зазначити, що послідовники фемінізму «другої хвилі», в свою чергу, надихались ідеологіями марксизму і психоаналізу. У 1960-і рр. деякі феміністські теоретики лівого спрямування звернулися до психоаналізу, виявивши, що класові аналогії недостатні для пояснення ієрархії співвідношення статей у суспільстві, і що необхідно включити в аналіз більш глибинні структури людської психіки. Роботи Дж. Мітчелл «Жінка: найдовша революція» (1966), «Жіночий стан» (1971) вважаються класичними в цьому напрямку фемінізму. Для єдиного аналізу матеріальних, біосоціальних і ідеологічних умов гноблення жінки автор використовує вищевказані теорії. (Репина Л.П., 2003).

Підсумовуючи, У ХІХ столітті були закладені основи головних течій фемінізму: ліберального, радикального та соціалістичного (марксистського). Представники всіх течій виходили з ідеї рівності чоловіків і жінок як людських істот, головною метою фемінізму цього періоду була боротьба проти дискримінації жінок за ознакою статі.

На початковому етапі жінки виступили за право на освіту, економічну незалежність, однак ключовою проблемою фемінізму «першої хвилі» стала

боротьба жінок за цивільне право участі в голосуванні. Боротьба суфражисток дала свої результати - в більшості країн Європи та Північній Америці жінки отримали виборчі права. До початку XX століття феміністки змогли домогтися виконання багатьох вимог, жінки вже не були виключені з суспільного життя.

2.2. Соціальна обумовленість фемінізму в Україні.

В Україні поняття “фемінізм” починає з’являтися і обговорюватися з 1990-го року, що викликає у літературознавців і науковців України неоднозначну реакцію. Проте як літературна і політична течія український фемінізм оформився ще в 80-х роках XIX ст.

Найяскравішими представницями в українській літературі були Олена Пчілка, Н. Кобринська, С. Русова, Леся Українка, О. Кобилянська, С. Крушельницька та С. Окуневська. Послідовниця Н. Кобринської С. Русова вважала, що визволення жінки не є актом фемінізму, а є таким же природним виявом культурної і політичної соціальної еволюції, яким був акт визволення від кріпацтва.

Під впливом феміністичних теорій європейських країн сформувався український жіночий рух. М. Богачевська-Хом’як, досліджуючи історичну ситуацію України, доходить висновку, що “жодне з визначень фемінізму – від найліберальнішого до найрадикальнішого – не можна прикласти до українського жіночого руху”. Особливістю фемінних рухів в Україні є зв’язок з національним визволенням. (Зборовська Н. В, 1999, ст. 166)

Як і в країнах Заходу, першочерговим завданням українського емапсипаційного руху було забезпечення можливості отримувати вищу освіту. Наприклад, в Харкові була створена “Громада допомоги вищій жіночій освіті. У 1878-1880 рр. з’являються жіночі курси в Києві і Харкові відповідно. У 1884 р. О. Доброграєва заснувала в Києві український жіночий гурток. Незабаром були засновані різні жіночі громадські організації: Товариство захисту працюючих жінок, Київська жіноча громада. Фемінні рухи почали набирати

обертів у культурно-освітній, суспільно-політичній сферах, жінки також брали участь в народницькому та соціалдемократичних рухах. На західноукраїнських землях створювались такі національні жіночі гуртки, як “Товариства руських жінок”, “Жіноча громада”, “Клуб русинок”, “Кружок українських дівчат” тощо. Серед жіночих громад релігійного напрямку слід відзначити львівське “Марійське товариство пань” та чернівецьке “Товариство православних русинок”.

Активна пропаганда фемінізму була спрямована на розширення політичних прав жіночої частини населення та поширення освіти серед жінок. В кінці XIX ст. Олена Пчілка опублікувала жіночий альманах “Перший вінок”, Н. Кобринська видавала літературно-публіцистичний збірник “Наша доля” та ін.

Однією з представниць “світоглядного фемінізму” можна назвати Лесю Українку. Вона була однією з перших, хто перейнявся становищем жінок у нашому суспільстві, наголошуючи на право жінки вільно й самостійно обирати свій шлях. Леся Українка була добре ознайомлена як з філософськими, так і з літературними теоріями своєї доби, вона часто ставила перед своїми героями глибокі філософські проблеми.

В ході лютневої революції 1917 року жінкам вперше було надано виборче право на території України. А вже після Жовтневої революції жіночий рух набув іншого напрямку. Тогочасна влада прийняла ряд законів, які докорінно змінили правовий і соціальний статус жінок.

Політика радянської влади була спрямована на «підвищення свідомості трудящих жінок» з реальним допущенням жінок до процесу управління. В 20-ті – початок 30-х років існували жінвідділи – органи, що сприяли жіночій активності. Першим керівником Департаменту по роботі серед жінок стала Інеса Арманд, згодом жіночий відділ очолювали Олександра Коллонтай і Олександра Самойлова. Метою створення жінвідділів різного рівня була

необхідність підняти рівень політичної свідомості жінок, пропагувалась активна участь жінок у роботі відділів соціального забезпечення, праці, народної освіти, охорони здоров'я.

Після Жовтневої революції 1917 р. О. М. Коллонтай стала першою в Росії жінкою-міністром - комісаром соціального забезпечення. Вона безпосередньо брала участь у прийнятті законів (щодо забезпечення рівної оплати праці, рівного соціального статусу і цивільних прав заміжньої і незаміжньої жінки, легалізації абортів, державної підтримки материнства) та створенні просвітницьких організацій для зміни менталітету жінок. (Репина Л.П, 2003)

Питання щодо соціального стану жінок і фемінних рухів виносились на порядок денний з'їздів РКП: VIII, XI, X, XI, XII і XIII. У перші роки Радянської влади де-юре жінкам були надані рівноцінні громадянські права, що були закріплені в першій Конституції.

У 1918 р. жінвідділи продовжували розповсюджуватись в регіонах і комітетах. У листопаді 1918 р. відбувся Перший Всеросійський з'їзд робітниць і селянок.

Серед основних досягнень фемінних рухів в 1920-1930 рр. можна виділити:

- зростання кількості жінок серед керівних посад;
- активне включення жінки в виробничу діяльність;
- соціальний захист;
- жінки отримали права на освіту, медичне обслуговування;
- повна юридична рівність в адміністративному, кримінальному, сімейному кодексах незалежно від статі.

Серед тогочасних завдань жіночих організацій СРСР були:

- підвищення рівня грамотності серед жінок;
- активне впровадження жіночої праці;
- сприяння та залучення жінок в громадсько-політичну діяльність.

Основною і найбільш соціально значимою формою організації жіночого руху стали жінради, які здійснювали свою соціально-політичну діяльність з 1918 по 1929 рр. Одним з найвагоміших досягнень жінрад є допущення жінок до політичного поля вищих місцевих органів влади.

З 1930 р. «жіноче питання» стало вважатися вирішеним, воно зникло з політики партії, її організаційних структур і з наукових дискусій.

В 1980-ті рр. жіночий рух набуває нових обертів у формі жіночих рад, яке охоплює кілька мільйонів жінок. На з'їздах Верховної ради СРСР М. С. Горбачов закликав жінок активно включатися в суспільно-політичне життя країни.

Не зважаючи на те, що гендерна рівність у політичній сфері була задекларована в Радянській Конституції, чоловіки і жінки в умовах радянської політичної системи мали різні можливості самостійної політичної участі.

Під час радянського періоду значно підвищився освітньо-професійний рівень жінок, активність в науковій та мистецькій сфері, однак перед жінками постала проблема "подвійного навантаження" вдома і на роботі. Частка жінок, що займали посади у вищих органах влади та виробничій еліті була невисокою в порівнянні з розвиненими країнами.

В українському літературознавстві до проблем фемінізму зверталися В. Агєєва, С. Павличко, Т. Гундорова, Н. Зборовська та інші. С. Павличко зазначила: "Відродження фемінізму в Україні можна так само пояснити в два способи. Воно логічне в час, коли суспільство наворачтається до свободи і

одночасно до джерел власної інтелектуальної культури, вивчає національну інтелектуальну історію” (Павличко С., 2002, ст. 29)

В Україні з отриманням незалежності відроджуються давні та створюються нові жіночі організації (“Союз українок” (1917), “Femen” (2008)), активно проходить процес лібералізації фемінізму, зміцнюються зв’язки з жіночими об’єднаннями інших країн. Велика кількість фемінних організацій діють в іноземних діаспорах.

Перші роки незалежності характеризуються підпорядкуванням національно-державним інтересам, проблема жіночої дискримінації розглядалась як другорядна у порівнянні із завданням державотворення. Л. Таран зазначає: “Тривалий час жінки були й залишаються, за незначними винятками, “невидимими” у світовій культурі, загалом у світовій історії. Те саме, безперечно, стосується і українського суспільства. Дослідниця жіночого руху в Україні М. Богачевська-Хом’як пише: присутність жінок в українському соціумі нагадує спосіб вишивки “білим по білому”. Тобто вона, вишивка, – оздоба: шляхетна, але майже невидима ...” (Таран Л. , 2007)

Отже, аналізуючи творчість сучасних українських жінок-літераторів, необхідно розглядати проблему жінки-автора в сучасній українській літературі саме як у літературі постколоніальній. Е. Шовалтер бачить взаємопов’язаність “між феміністичною проблемою жіночої мови та акцентацією на “мовному питанні” у загальній історії деколонізації” (Таран Л. , 2007) .

В українському письменстві завжди були присутні жінки, але вони у своїй творчості, не виходячи за рамки патріархального світогляду, традиційно не акцентували увагу на самотності жіночого світу. Л. Таран виділяє “дві умовні групи жінок-авторів: перша – ті, що пишуть у традиційному руслі патріархального дискурсу ... Друга – жінки-автори, які вириваються з загального традиційного потоку, намагаючись напрацювати нову оптику, нове бачення, котре й відтворюють у жіночому письмі” (Таран Л. , 2007).

На даний момент жіночий рух в сучасній Україні покликаний реалізувати основні вимоги Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

1. Права жінок повинні бути невід'ємною складовою частиною прав людини;
2. Набуття жінкою повноцінного соціального і політичного статусу;
3. Протидія насильству і дискримінації жінок;
4. Широке впровадження нової моделі сімейних відносин, заснованої на рівності подружжя при виконанні всіх функцій;
5. Постійна робота з політичними партіями, обов'язкове включення в їхні програми жіночих проблем і залучення жінок до керівництва;
6. Реалізація паритетної демократії, тобто рівного представництва в законодавчій, виконавчій та судовій системах влади;
7. Залучення засобів масової інформації до об'єктивного висвітлення економічної, політичної, соціальної діяльності жінок, пропаганді і впровадженню позитивного досвіду вирішення жіночого питання.

Отже, можна зробити висновок, що у радянські часи жінки на законодавчому рівні мали ті ж права, що і чоловіки, але фактично їхнє положення було підпорядкованим за рахунок нижчої заробітної плати, феномену «скляної скелі» та «подвійного навантаження». Маргінальність соціального статусу українських жінок під впливом жіночих рухів Заходу викликало їх протест і, як наслідок, ініціювала зародження феміністичних поглядів в Україні. Поява феміністичних ідей в полі української гуманітарної культури стало можливим завдяки широкому процесу європеїзації, модернізації та демократизації українського суспільства, поширенню в ньому ідей європейських революцій про цінності особистості, її незалежності, про права людини, а також західної визвольної ідеології, яка розкриває проблему дискримінації жінки у товаристві.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН І ДИНАМІКА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Нормативно-правова база та державна політика щодо механізмів забезпечення гендерної рівності в Україні

Національне законодавство про забезпечення гендерної рівності ґрунтується на положеннях міжнародних документів.

Упродовж минулого і нинішнього століть Україна визнала й ратифікувала низку міжнародних нормативно-правових актів, що проголошували принцип статевої рівності, серед яких: «Загальна декларація прав людини ООН» (1948 р.), Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» (1979 р., ратифікована Україною в 1981 р.), «Декларація щодо рівності жінок та чоловіків» (1988 р.), «Віденська декларація прав людини» (1993 р.), «Пекінська декларація та Платформа дій щодо поліпшення статусу жінок» (1995 р.) .(ПРООН Україна, 2006)

Ключовим документом, що проголошував рівність становища чоловіків і жінок у суспільстві, стала Декларація Тисячоліття ООН, в якій були визначені та сформовані основні завдання і задачі для покращення суспільного розвитку – Цілі Розвитку Тисячоліття (ЦРТ). Разом із 189 країнами-членами ООН у вересні 2000 року Україна підписала Декларацію Тисячоліття ООН (Гордиенко С.М. , 2007) Сформована на глобальному рівні система ЦРТ, яка була адаптована до розв'язання проблем, притаманних українському суспільству, визначила забезпечення гендерної рівності одним із пріоритетних завдань .

Викладені в міжнародному законодавстві підходи до утвердження рівних гендерних прав сприяли впровадженню принципу рівності для чоловіків та жінок у національні плани й проекти, вимагаючи від державних структур формування і розвитку вітчизняної правової бази. Гендерна рівність закріплена в Конституції України. Це стаття 24, яка проголошує рівні права та свободи громадян, а також відсутність привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору

шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі та ін. Чоловікам і жінкам надаються рівні можливості «у громадсько-політичній і культурній діяльності, здобутті освіти і професійній підготовці, праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають можливість жінкам поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» (Конституція України, 1996).

Водночас, в охороні здоров'я цей принцип був задекларований у 1993 р. в «Основах законодавства про охорону здоров'я» (Основи законодавства про охорону здоров'я, 1993). Стаття 4 цього закону визначила рівні можливості громадян при отриманні медичної допомоги, зміцнення, відновлення та підтримання здоров'я одним із основних принципів функціонування галузі.

Подальша реалізація принципів рівності знайшла відображення в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану дій на 1997–2000 роки щодо поліпшення становища жінок і підвищення їх ролі у суспільстві» від 8 вересня 1997 р. № 993 (Постанова Кабінету Міністрів України від 8 верес.1997 р). Цим документом визначались стратегічні завдання розвитку суспільства, серед яких декларувалося надання рівних прав жінкам як невід'ємної складової прав людини; забезпечення рівності у сфері трудової діяльності; запобігання насильству та забезпечення охорони здоров'я і репродуктивності.

Продовженням обраного курсу державотворення стало впровадження в травні 2001 р. Постановою Кабінету Міністрів України «Національного плану дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001–2005 роки» № 479 (Постанова Кабінету Міністрів України № 479 від 6 трав. 2001 р). Значна частина запланованих

заходів була зосереджена на продовженні реалізації розпочатих у попередньому документі заходів, спрямованих на поліпшення становища жінок, хоча визначалися завдання певних гендерних перетворень. Однак для галузі охорони здоров'я не було окремо визначено цільових завдань. У межах реалізації даних Національних планів МОЗ України було розроблено інформаційно-методичні матеріали та проведено просвітницькі заходи з питань збереження та зміцнення здоров'я жіночої половини населення; здійснювалася підтримка організацій та служб для надання медичної, психологічної та соціальної допомоги жінкам і дітям, які стали жертвами насильства.

Вагомим здобутком українського суспільства стало прийняття 8 вересня 2005 р. Верховною Радою України Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» № 2866-IV (Закон України, 2005), який набув чинності з 1 січня 2006 р. Документом визначалися стратегічні напрями, пріоритетні галузі (політика, економіка, освіта, соціальна політика) та відповідні заходи реалізації гендерної політики в суспільстві (Коментар до Закону України, 2006). Проте, не дивлячись на згадування у преамбулі документа про існування гендерних проблем, охорона здоров'я не було визначена пріоритетною сферою і не було розроблено цільових методів для їх розв'язання.

Як результат впровадження Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» для вирішення існуючих гендерних проблем постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1834 було затверджено «Державну програму з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» (Державна програма з утвердження гендерної рівності, 2007). Основними завданнями Програми було запровадження правової експертизи законодавства щодо гендеру; розроблення та виконання державних цільових програм для забезпечення статевої рівності; організація наукових досліджень.

На реалізацію Державної програми МОЗ України було прийнято наказ від 15.03.2007 р. № 121, яким визначено План заходів щодо виконання Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року (наказ МОЗ України від 15 берез.2007 р.). Цим законодавчим документом закріплювалось забезпечення приведення документів у відповідність із Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», сприяння проведенню заходів (семінарів, тренінгів) із гендерних питань, вивчення стану здоров'я обох статей. Проте враховуючи відсутність інформаційного висвітлення реалізації запланованих заходів, можна припустити, що їх виконання відбулося не повною мірою (Щорічна державна доповідь, 2007). У вересні 2013 р. після трирічної перерви Постановою Кабінету Міністрів України № 717 було прийнято «Державну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року».

Отже, результати аналізу нормативно-правових документів щодо забезпечення рівності чоловіків і жінок свідчать, в цілому в державі цій проблемі приділяється достатня увага. Це підтверджується низкою чинних законодавчих актів, прийнятих державою. Однак у галузі охорони здоров'я питання забезпечення гендерної рівності вивчене та висвітлене недостатньо. Перспективи подальших досліджень полягатимуть у вивченні міжнародного досвіду забезпечення гендерної рівності в охороні здоров'я для розробки пропозицій щодо їх впровадження в Україні.

3.2. Вплив гендеру на конкурентоспроможність в сучасних умовах ринку праці

Поведінка жінок в національній економіці обумовлено багатьма зовнішніми чинниками, серед яких - спосіб економічного устрою країни: ринковий або плановий. У соціалістичних країнах показники участі жінок у

сфері зайнятості помітно перевищували аналогічні показники для країн Заходу (див. Табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Рівні економічної активності жінок віком 40-44-роки, 1950-1985 рр., %

Регіони і країни	1950 р.	1960 р.	1970 р.	1980 р.	1985 р.
Центральна і Східна Європа					
Болгарія	78,6	83,4	88,5	92,5	93,3
Чехословаччина	52,3	67,3	79,9	91,3	92,4
ГДР	61,9	72,7	79,1	83,6	86,1
Угорщина	229	51,8	69,4	83,2	84,7
Польща	66,4	69,1	79,5	83,2	84,7
Румунія	75,8	76,4	79,5	83,1	85,1
СРСР	66,8	77,9	93,2	96,9	96,8
Північна Європа	30,9	39,9	53,8	69,9	71,1
Західна Європа	34,5	39,5	46,4	55,1	55,6
Південна Європа	22,4	25,3	29,7	35,7	37,1

По-перше, це було проявом більшої рівноправності чоловіків і жінок, яке перетворювалося в життя відповідно до панувала ідеологією. У соціалістичних країнах існував досить високий рівень формального і правової рівності чоловіків і жінок. Жінки мали доступ до вищої освіти і багатьох професій в більшій мірі, ніж у багатьох індустріальних країнах.

По-друге, економіки соціалістичних країн ставилися до екстенсивного типу розвитку, в результаті чого створювалася велика кількість нових робочих місць, отже, для забезпечення сталого економічного зростання був необхідний працю значної частини населення, в тому числі жінок. Причому через панував в той момент політичного устрою і частково через величезні втрати під час Другої світової війни жінки займали ті робочі місця, які традиційно вважаються

«чоловічими» в ринковій економіці. Основний пріоритет належав розвитку важкої промисловості і машинобудуванню, орієнтованому на оборонні потреби. В результаті професійно-галузева структура зайнятості мала зрушення на користь військово-промислового комплексу, а зайнятість в секторі послуг була незначною.

По-третє, активна участь жінок в економіці виправдовувалося відносно низькими, у порівнянні із західними країнами, альтернативними витратами зайнятості жінок, завдяки тому, що догляд за дітьми частково здійснювався державою. Великі можливості для позашкільної організації дозвілля дітей, розвинена система установ з надання побутових послуг, а також високі стандарти соціальної захищеності на роботі давали можливість жінкам брати активну участь в трудовому процесі.

При переході до ринку в Україні рівень участі жінок у сфері зайнятості знизився. За даними Укрстату, в 2012 році 61,6% жінок у віці економічної активності (15-72 роки) входили до складу економічно активного населення (у чоловіків - 71,4%), в той час як в 1980 році ця величина у жінок становила 88,2%. Інтенсивність догляду жінок і чоловіків з ринку праці була однаковою, тобто твердження про те, що з початком реформ жінки, на відміну від чоловіків, були виштовхнуті з ринку праці, не має доказів. Ймовірно, висока економічна активність жінок на ринку праці пов'язана з неможливістю забезпечити прийнятний рівень споживання за рахунок зайнятості тільки одного чоловіка, традиціями, що склалися на ринку праці, а також самореалізацією жінок в публічній сфері.

У сучасній ситуації особливо гостро постає проблема поєднання потреб жінок в активній економічній діяльності і виконанні дітородних функцій. В умовах спаду народжуваності і скорочення чисельності населення зростає актуальність гендерної проблематики. Скорочення зайнятості у чоловіків і жінок на початку перехідного періоду вплинуло на зміну професійно-галузевої

структури зайнятості, причому ця зміна відбувалося по-різному для гендерних груп.

Асиметричність гендерних структур зайнятості прямо або побічно впливає на гендерні відмінності в заробітній платі. Сегрегація за статевою ознакою є причиною нерівності по заробітній платі у чоловіків і жінок. Подібна тенденція простежується на українському ринку праці, що наочно представлено на рисунку 1.1. У тих сферах діяльності, в яких середньомісячна зарплата нижче середньоукраїнського рівня, зосереджено понад 76% всіх зайнятих жінок.

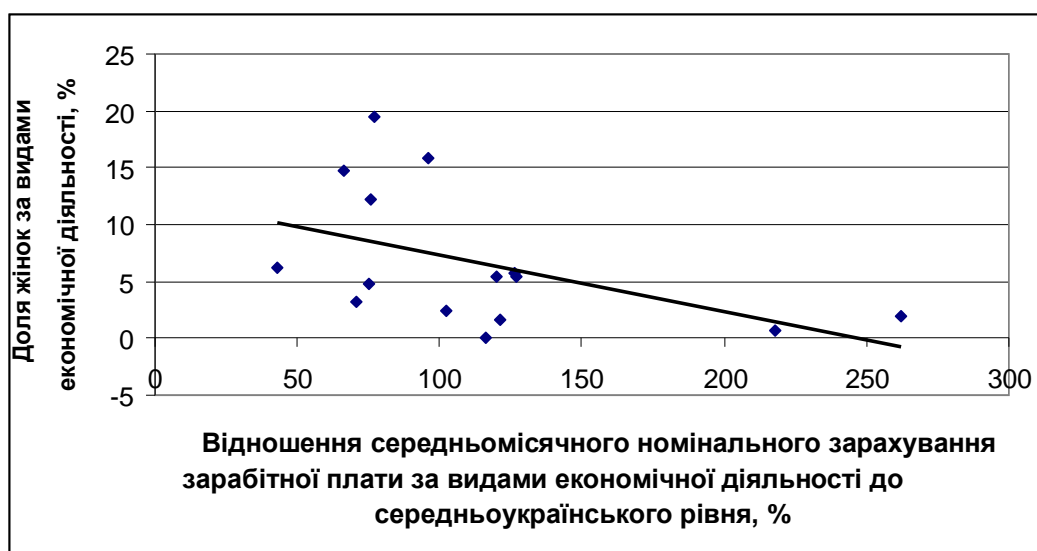

Рис. 1.1. Кореляція долі жінок за видами економічної діяльності до відношення середньомісячного номінального зарахування заробітної плати за видами економічної діяльності до середньоукраїнського рівня

Однак такий показник, як середній рівень заробітної плати, є занадто агрегованим, щоб відображати розмір виграшу або програшу кожної гендерної групи від зайнятості в даній сфері. З даних таблиці 1.2 видно, що практично у всіх галузях, за винятком лісового господарства, жінки заробляють помітно менше. Навіть в тих галузях, які відносяться до «жіночим», середня заробітна плата у жінок значно відстає від зарплати чоловіків, а саме: торгівля, охорона

здоров'я, освіта, фінанси. В цілому ж спостерігається стійке збільшення різниці в середніх заробітках чоловіків і жінок по роках.

Таблиця 1.2

Порівняння середньомісячної заробітної плати жінок до середньомісячної заробітної плати чоловікам за різними галузями економіки, 2008-2014 гг., %

Галузі економіки	2008 р.	2010 р.	2012 г.	2014 р.
<i>Всього</i>	70,35	63,31	66,54	63,85
Промисловість	68,89	62,86	62,87	62,04
Сільське господарство	90,51	87,57	91,99	92,7
Лісове господарство	100,98	103,37	100,18	101,34
Будівництво	79,41	76,6	80,09	85,63
Транспорт	77,28	72,72	73,96	72,7
Зв'язок	70,34	58,09	60,09	58,83
Торгівля та громадське харчування	73,29	65,33	56,22	61,23
Інформаційно-обчислювальне обслуговування	70,24	64,72	60,84	53,92
Геологія	59,03	54,26	53,42	53,86
ЖКХ	77,79	78,13	78,58	80,26
Охорона здоров'я	78,53	71,52	74,44	71,38
Освіта	82,98	80,01	78,53	76,27
Культура та мистецтво	80,98	71,72	69,17	68,86
Наука	73,99	68,48	65,45	67,41
Фінанси, кредит, страхування	77,43	72,35	67,56	62,73
Управління	83,64	80,53	78,84	78,95

Подібне явище підтверджують дані Укрстату: в даний час гендерний розрив в зарплаті становить 36%, тобто середній заробіток жінок дорівнює лише 64% середнього заробітку чоловіків.

Схожа ситуація в різниці по заробітній платі чоловіків і жінок спостерігається за видами економічної діяльності. За даними таблиці 1.3 в

середньому заробітна плата жінок відстає від заробітної плати чоловіків за видами діяльності на 25%.

Таблиця 1.3

Відношення середньої зарахованої заробітної плати жінок до середньої зарахованої заробітної плати чоловіків за видами економічної діяльності в 2012 р., %

№ п/п	Види економічної діяльності	Відношення середньої зарахованої заробітної плати жінок до заробітної плати чоловіків
1	Добуток корисних копалин	70,2
2	Обробляючі виробництва	67,1
3	Виробництво і розподіл електроенергії, газу і води	80
4	Будівництво	77
5	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів, мотоциклів, побутових виробів	68,4
6	Готелі та ресторани	75,4
7	Транспорт і зв'язок	70,5
8	Операції з нерухомим майном, оренда і надання послуг	76,9
9	Освіта	87,1
10	Охорона здоров'я і надання соціальних послуг	84,6
11	Організація відпочинку і розваг, культури і спорту	65,2

На рисунку 1.2 чітко зображена різниця у заробітних платах між жінками та чоловіками в залежності від сфери діяльності, дані взяті з Укрстату

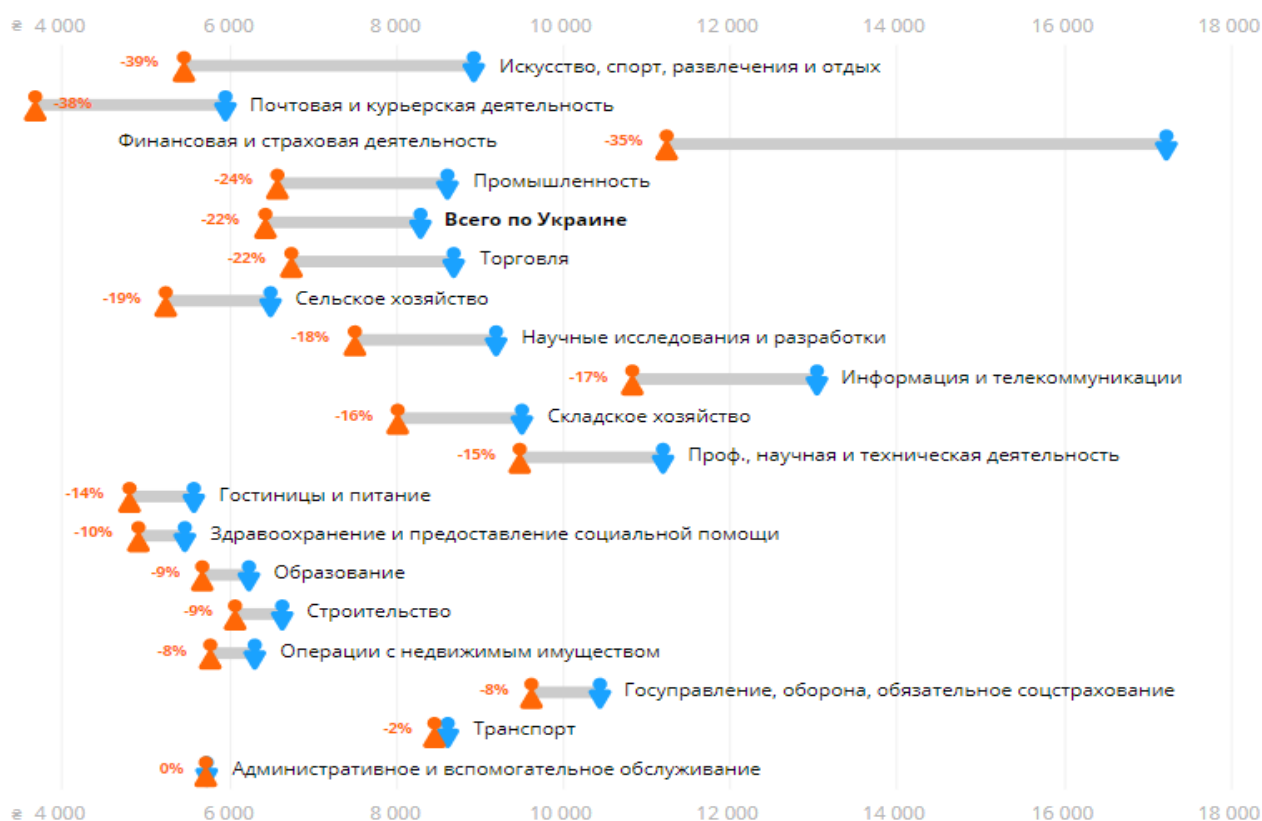

Рис. 1.2. Різниця у заробітних платах між чоловіками та жінками в залежності від сфери діяльності (Середньомісячна заробітна плата жінок та чоловіків за видами економічної діяльності у 2017 році)

На даний момент розріз у заробітних платах в регіонах можна спостерігати на рисунку 1.3.

СЕРЕДНЬОМІСЯЧНА ЗАРОБІТНА ПЛАТА

ЗА СТАТТЮ ТА РЕГІОНАМИ

за перший квартал у 2018 році

● жінки ● чоловіки

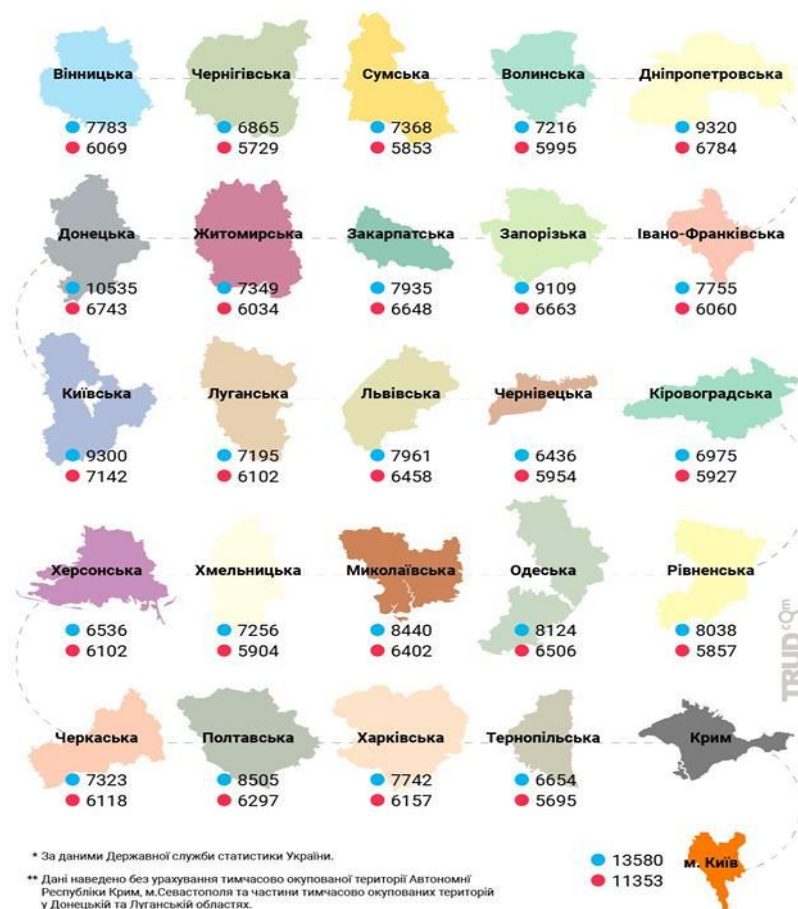

Рис. 1.3. Розподіл різниці у середньомісячній заробітній платі серед чоловіків та жінок в залежності від регіону.

Серед наукової еліти, як не дивно, також має місце бути гендерної нерівності. Порівнюючи гендерний баланс серед викладачів, ректорів та академіків усіх українських вузів, можна спостерігати негативну тенденцію, яка свідчить, що феномен «скляної стелі» для української сфери освіти є дуже розповсюдженим. За даними Укрстату (див. малюнок 1.4) (Курна О. Коли

чоловіки зверху, або «скляна стеля» української вищої освіти)

Рис. 1.4. Гендерний розподіл у посадах, що займають чоловіки та жінки у освітній сфері.

Таким чином, жінки заробляють менше чоловіків в галузевому, професійному розрізі. Ймовірно, частково розрив у заробітній платі може бути пояснений дискримінацією за гендерною ознакою, а частково за рахунок впливу інших факторів, одним з яких є законодавство.

В ході аналізу результатів іноземних і українських соціологічних досліджень можна з впевненістю сказати, що гендерна рівність в Україні знаходиться в початковому етапі становлення.

Законодавством України закріплені рівні права і можливості жінок і чоловіків на ринку праці, однак на практиці формальні правила де-факто не працюють і ситуація в сфері зайнятості виглядає як дискримінаційна по відношенню до жінок. Сучасне українське законодавство не відповідає вимогам гендерної нейтральності. Заборона і обмеження доступу працівників жіночої статі до ряду професій збільшують витрати роботодавця, таким чином, знижуються конкурентні переваги жінок в порівнянні з чоловіками.

3.3. Гендерні особливості чоловіків та жінок в соціокультурній та побутовій сферах життя

Аналіз сучасних тенденцій в розвитку інституту сім'ї вказує на процеси деінституціоналізації сімейних відносин в світі. Перетворення сім'ї як соціального інституту супроводжуються зростаючою популярністю

альтернативних форм відносин між статями, таких як материнські сім'ї, гостьовий шлюб, співжиття, бігамні і полігамні сім'ї.

У дослідженнях кінця 1990-х рр. (О. Здравомислова, М. Арутюян, Е. Мезенцева, О. Кучерова) були виявлені дві основні моделі сімейного взаємодії, які можна назвати «традиційним» і «егалітарним» внутрішньородинним (подружнім) контрактом. Традиційний контракт включає в себе обов'язковість шлюбу, материнство як основу статусу жінки в сім'ї та суспільстві, обов'язки годувальника як основу статусу чоловіка в сім'ї, верховенство чоловіка в сім'ї, чіткий поділ чоловічих і жіночих обов'язків всередині сім'ї, домашні обов'язки як виключно справа жінки, нарешті, уявлення про те, що традиційна сім'я є найкращий спосіб організації життя подружжя.

Егалітарний контракт передбачає, що роль годувальника не тільки закріплена за чоловіком, що материнство є одна з можливих ідентичностей жінки, але не тільки материнство визначає її положення у сім'ї та суспільстві, нарешті, що не існує чіткого, раз і назавжди визначеного гендерного розподілу сімейних обов'язків.

В традиції гендерних досліджень, а також в рамках феміністського підходу ставлення до шлюбу і батьківства дуже суперечливе.

У ліберальному фемінізмі, наприклад, ставиться і обговорюється проблема справедливого розподілу батьківської навантаження для забезпечення жінкам рівних можливостей в сфері оплачуваної праці. Найчастіше працююча жінка, як в минулому, так і сьогодні, виконує подвійне навантаження в родині. Вона працює, поповнюючи сімейний бюджет, і, одночасно, виконує всі обов'язки по догляду за дітьми, несучи в набагато більшій мірі відповідальність за них.

Дослідження Бетті Фрідан («Загадка жіночності», 1963 г.) благополучних американських домогосподарок середнього класу в післявоєнний період, основним долею яких було обслуговування дітей і чоловіка, привели її до

думки про те, що образ щасливої домогосподарки - це міф, нав'язаний жінкам для того, щоб маніпулювати їх свідомістю. Насправді матеріальне благополуччя домогосподарок з середнього класу, які отримали до того ж вищу освіту, не може компенсувати їм усвідомлення власної неповноцінності, нереалізованості, незадоволеності життям. Тому в їх середовищі часто зустрічаються психічні розлади, алкоголізм, самогубства, жорстоке поводження з дітьми. Найстрашніше, пише вона, що цю модель поведінки вони передають своїм дочкам. (Павличко С., 2002)

Для Сьюзен Окін рівноправність в сім'ї означало справедливий розподіл роботи по дому і догляду за дітьми між жінками і чоловіками. У будинку діти повинні отримувати зразки рівноправності, а чоловіки - навчатися догляду і турботи про інших, що допоможе їм навчитися вставати на точку зору іншого і також стати більш справедливими. (Okin S.M, 1979)

Загальна критика ліберальних уявлень про сім'ю з боку представниць інших течій (зокрема соціалістичного і радикального) полягала в неправомірному прийнятті чоловічих цінностей за загальнолюдські.

Для радикальних феміністок сім'я підтримує патріархат в публічній сфері, а також сама по собі є джерелом гноблення жінок. Сім'я далека від сконструйованого в патріархальному суспільстві інституту, імовірно заснованого на взаємній любові і повазі, в якому задовольняються емоційні, сексуальні і побутові потреби дорослих партнерів і відбувається догляд за дітьми. Це, на їхню думку, соціальний інститут, в якому експлуатується жіноча праця, може насильно проявлятися чоловіча сексуальна влада, і де ретранслюються стереотипи гендерних ідентичностей та дискримінаційні моделі поведінки.

Українські жінки не є виключенням. Виховуючись в традиційних уявленнях про уклад родини паралельно з трансформуючимся світом жінки беруть на себе домашні обов'язки разом з роботою на рівні з чоловіками. За

даними Укрстату (див. рисунок 1.5) в порівнянні з іншими країнами українські жінки виконують найбільший обсяг неоплачуваної роботи – приготування їжі, догляд за дітьми, прибирання тощо. (Оцінка гендерних питань в Україні в 2016.)

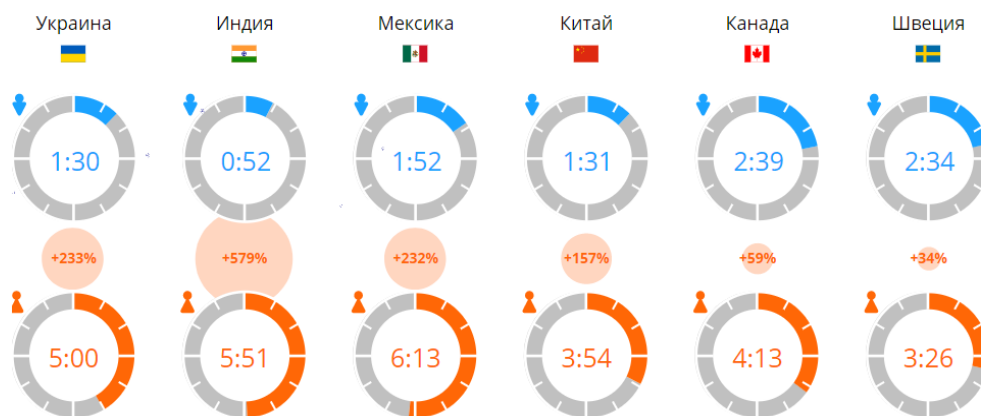

Рис. 1.5. Порівняння кількості витраченого часу на неоплачувану побутову роботу серед жінок та чоловіків у різних країнах світу.

Виявлення фактів домашнього фізичного і сексуального насильства жінок і дітей є підставою розгляду сім'ї як інституту патріархального гноблення, в якому багато жінок стикаються з чоловічою владою в її найбільш грубої і агресивній формі. Зв'язок між випадками насильства в сім'ях і патріархатом як соціальною системою стала видна на прикладі небажання влади втручатися в «приватне життя», а також того факту, що в багатьох американських штатах (так само як до сих пір і в Україні) зґвалтування в шлюбі не рахується злочином.

Ці слова не втрачають актуальність і в тогочасній Україні, адже, не беручи до уваги жахливої статистики з насиллям, українські жінки не завжди можуть відрізнити прояв насилля. На рисунку 1.6 зображені результати дослідження Інституту соціальних досліджень, інфографіка описує статистику відповідей респонденток на питання «Що ви вважаєте проявом насильства?»

Рис. 1.6. Оцінка українськими жінками складових поняття насилля (Дослідження Інституту соціальних досліджень).

Оскільки тема побутового насилля дуже рідко виноситься на всезагальне обговорення, середньостатистичному чоловікові важко оцінити масштаб проблеми. За даними інституту демографії та соціальних досліджень в 2017 році від домашнього насилля померло більше жінок, ніж в зоні АТО.

Домашнее насилие: итоги года

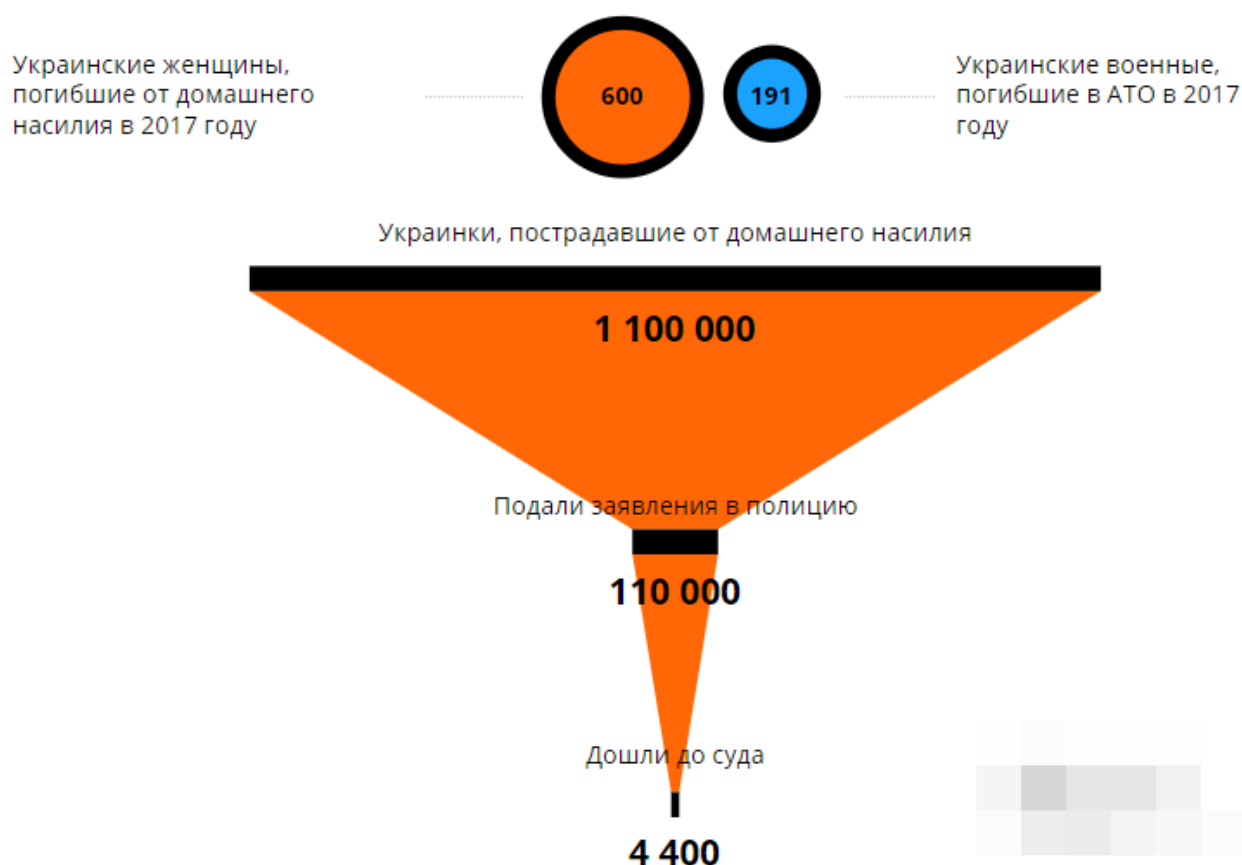

Рис.1.7. Статистика домашнього насилля у 2017 році (Дані інституту демографії та соціальних досліджень в 2017 році)

Згідно заяв поліції щороку стають жертвами домашнього насилля близько 120 тис. жінок. Зазвичай, справи закривають адміністративним

правопорушенням, досудове розслідування проводиться лише у 4% випадків. Майже третина заяв взагалі не розглядаються.

Однак за статистикою в 2014-2017 рр. постраждали від домашнього насилля більш ніж 2 млн осіб - це означає, що в поліцію звертається тільки 5% жертв. Серед всіх заяв у поліцію 55-60% повідомлень вважаються правоохоронцями неправдивими, 38% суддів і стільки ж прокурорів розцінюють домашнє насилля як "домашні справи", а десята частина правоохоронців вважають насилля допустимим.

Сумнішою є статистика сексуального насилля. 58-62% поліцейських обвинувачують жертву, з 1049 заведених справ було визнано винним насильника лише в 61 випадку. Особливо незахищена група - жінки у сільській місцевості

У грудні 2017 р. Верховною Радою було прийнято 2 законопроекти щодо захисту потерпілих та запобіганню домашньому насильству з впровадженням кримінальної відповідальності та посилення відповідальності за скоєний злочин. Органам поліції надали дозвіл контролювати порушника задля запобіганню повторних злочинів. Однак в законі не фігурують поняття «гендерні стереотипи», «гендерно обумовлене насильство» та взагалі поняття «гендер», що є серйозною перешкодою для ратифікування Стамбульської конвенції. Ініціатором блокування ратифікації є Рада Церков, на думку яких дана конвенція ставить під загрозу поняття традиційної сім'ї.

Підсумовуючи, традиційний розподіл сімейних обов'язків між чоловіком і жінкою також негативно впливає на конкурентоспроможність жінок, проте подібний розподіл в основному обумовлено відмінностями в заробітних платах чоловіка і дружини і консервативними поглядами суспільства. Гендерні стереотипи щодо жіночої ролі в суспільстві ініціюють не тільки підкріплення «подвійного навантаження», але і беззахисність жінки у фізичному та сексуальному планах.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз історичного та соціологічного матеріалу дозволяє зробити висновок про те, дискримінація жінок зародилася в момент формування складних соціально-економічних відносин і все ще існує на даний момент.

Виникнувши в часи первинного розподілу праці, суспільство оформилося як патріархальне. До соціально-історичних передумов виникнення і поширення феміністських ідей можна віднести процес секуляризації суспільства, зародження буржуазних відносин в Європі, зміцнення державної структури європейських країн, твердження ліберально-демократичної ідеології, теорії «прав людини», промисловий переворот, що призвів за собою залучення жінок до суспільного виробництва.

Культурно-філософськими передумовами виникнення фемінізму можна назвати докорінну зміну в світогляді, затвердження нового погляду на будову Всесвіту, суспільства, людини, в поширенні прогресивних гуманістичних ідей, затвердження принципу єдності і оригінальності кожного індивіда, піднесення національної самосвідомості, виникнення утопічних теорій соціальної рівності. Гуманісти проголосили самоцінність людського життя, незалежність гідності особистості від походження і рід, стверджували ідеї особистої свободи, рівності громадян перед законом, принцип загального блага.

У той же час суб'єктом культурного процесу виступав чоловік, характерною рисою західної культури став андроцентризм. В умовах, коли жінка була відчужена від громадської сфери - політики, релігії, юрисдикції, науки, освіти, творчості, мистецтва, коли вона не мала більшості цивільних прав, не мала можливості отримувати порівнянного з чоловічим рівня освіти, вона була змушена задовольнятися роллю матері і берегині «домашнього вогнища». Крім того, починаючи з античних часів, в філософії і науці

утвердився антифеміністський дискурс (Платон, Аристотель, І. Кант, Ф. Ніцше і ін.).

В рамках якого положення жінки оголошувалося залежним від чоловіка, її роль в суспільстві визнається другорядною, оскільки вона обумовлена біологічними відмінностями між чоловіком і жінкою. Подібні сексистські погляди поряд з мізогіністичними установками привели до виникнення феміністичних теорій, в яких формується критика патріархальної ідеології (Т. Гоббс).

У XIX столітті були закладені основи головних течій фемінізму: ліберального, радикального та соціалістичного (марксистського). Представники всіх течій виходили з ідеї рівності чоловіків і жінок як людських істот, головною метою фемінізму цього періоду була боротьба проти дискримінації жінок за ознакою статі.

На початковому етапі жінки виступили за право на освіту, економічну незалежність, однак ключовою проблемою фемінізму «першої хвилі» стала боротьба жінок за цивільне право участі в голосуванні. Боротьба суфражисток дала свої результати - в більшості країн Європи та Північній Америці жінки отримали виборчі права. До початку XX століття феміністки змогли домогтися виконання багатьох вимог, жінки вже не були виключені з суспільного життя.

Маргінальність соціального статусу українських жінок під впливом жіночих рухів Заходу викликало їх протест і, як наслідок, ініціювала зародження феміністичних поглядів в Україні. Поява феміністичних ідей в полі української гуманітарної культури стало можливим завдяки широкому процесу європеїзації, модернізації та демократизації українського суспільства, поширенню в ньому ідей європейських революцій про цінності особистості, її незалежності, про права людини, а також західної визвольної ідеології, яка розкриває проблему дискримінації жінки у товаристві.

В ході аналізу результатів іноземних і українських соціологічних досліджень можна з впевненістю сказати, що гендерна рівність в Україні знаходиться в початковому етапі становлення.

Законодавством України закріплені рівні права і можливості жінок і чоловіків на ринку праці, однак на практиці формальні правила де-факто не працюють і ситуація в сфері зайнятості виглядає як дискримінаційна по відношенню до жінок. Сучасне українське законодавство не відповідає вимогам гендерної нейтральності. Заборона і обмеження доступу працівників жіночої статі до ряду професій збільшують витрати роботодавця, таким чином, знижуються конкурентні переваги жінок в порівнянні з чоловіками.

Традиційний розподіл сімейних обов'язків між чоловіком і жінкою також негативно впливає на конкурентоспроможність жінок, проте подібний розподіл в основному обумовлено відмінностями в заробітних платах чоловіка і дружини і консервативними поглядами суспільства.

Задля подальшого розвитку країни до європейського стандарту має бути виділений певний антидискримінаційний механізм, що повинен включати в себе:

- заходи щодо усунення існуючого нееквівалентного розподілу часового ресурсу між жінками і чоловіками на користь останніх;
- заходи щодо здійснення права на рівність і не-дискримінацію за статевою ознакою в сфері освіти (доступність, тексти, внутрішні статuti навчальних центрів, варіації в програмі залежно від статі, яких навчають, дотримання принципу гендерної представленості в історичних текстах, обов'язкове включення до навчальних планів матеріалу по гендерної рівноправності, реалізацію специфічних гендерних досліджень у вищій школі);
- заходи щодо усунення структурної (прямий і непрямий) дискримінації жінок у сфері культури та спорту, ЗМІ та ТБ;

- інтеграцію принципу рівності і не-дискримінації за ознакою статі в галузь охорони здоров'я (визнання різних потреб і запитів в залежності від статі, усунення практик гінекологічного та акушерського насильства);
- заходи щодо усунення сексизму та сексистських практик в ЗМІ, на ТБ. Забезпечення трансляції нестереотипного, плюрального і егалітарного образу жінки.

Забезпечення трансляції принципів гендерної рівності та адекватного інформування про заходи здійснення політики гендерної рівності, яка повинна включати:

Особлива увага повинна бути приділена усунення трудової дискримінації жінок (принцип матеріальної автономії і самостійності всіх жінок, незалежно від сімейного стану та наявності дітей):

- гарантована державою декретна відпустка та відпустка по догляду за дитиною (рівні можливості для чоловіків і жінок);
- прямі гарантовані виплати допомоги;
- заходи щодо припинення звільнень або знижень на посаді як наслідок вагітності / декретної відпустки;
- розробка і впровадження Програм Рівності в державних і приватних підприємствах, моніторинг і звітність щодо виконання положень цих Програм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кабінет Міністрів України. Державна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року. № 717. – Взято з: <http://zakon.rada.gov.ua/go/717-2013-п>. (2013).
2. Кабінет Міністрів України. Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року. № 1. ст. 91. (2007)
3. Верховна Рада України. Конституція України. (1996)
4. Кабінет Міністрів України. Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001–2005 рр. № 479 (2001).
5. Верховна Рада України. (1993). Основи законодавства про охорону здоров'я. № 4 ст. 19. Київ: Відомості Верховної Ради України.
6. МОЗ України. План заходів щодо виконання Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року. № 121. Взято з: <http://mozdocs.kiev.ua/>. (2007).
7. Верховна Рада України. (2005). Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків . Київ: Відомості Верховної Ради України.
8. ПРООН Україна.(2006). Огляд та рекомендації щодо впровадження гендерних підходів. Київ: Програма розвитку ООН в Україні.
9. ПРООН Україна. (2007) Стан забезпечення гендерної рівності в українському суспільстві. Київ: Щорічна державна доповідь.
10. Т.Парсонс. (Ред.) (1972) Американська соціологія: Перспективи. Проблеми. Методи. Москва: Прогрес.
11. БІБЛІА СИРЬЧЬ КНИГИ СВЯЩЕННАГО ПИСАНИЯ ВСТХАГО ЗАВЪТА.(1872). Перемышль: Тіпографія руск. Собора Крылошанъ.
12. Блаженний Августин. (2000). Твори. (Т. 1-4). Київ: УЦИММПрес.
13. Гоббс Т.(2000). Левіафан. Київ: Дух і Літера,

14. Зборовська Н. В., М. Ільницька.(1999) Феміністичні роздуми : на карнавалі мертвих поцілунків. Львів: Літопис.
15. Еріх-Хефелі Верена. Э. Шоре, К. Хайдер (1999) Про питання становлення концепції жіночності в буржуазному суспільстві XVIII століття: психоісторична залежність героїні Ж.-Ж.Руссо Софі. Москва: Статъ. Гендер. Культура.
16. Кант І. (1963–1966). Твори. (Т. 1-6). Москва: Прогрес.
17. Локк Джон.(1960) Обрані філософські твори. (Т. 1-2). Москва: Видавництво соціально-економічної літератури.
18. Павличко С. (2002). Фемінізм. Київ.: Основи.
19. Платон.(1968) Твори. (Т. 1-3). – Москва: Прогрес.
20. Руссо Ж.-Ж.(2001). Про суспільну угоду або принципи політичного права. – Москва: Port-Royal.
21. Руссо Ж.-Ж.(1981). Еміль, або Про виховання.(Т.1). Москва: Педагогіка.
22. Таран Л. (2007). Жіноча роль Жінка-автор у сучасній українській прозі : Емансипаційний дискурс. – Київ : Основи.
23. Фома Аквінський.(2002) Сума теології. Москва: Эльга.
24. Гурко Т.(1998) Социология пола и гендерных отношений. Москва: Эльга.
25. Мастерс У.Г. (1998). Основы сексологии (HUMAN SEXUALITY). Москва: Мир.
26. Репина Л.П. (2003). Гендерная история сегодня: проблемы и перспективы. СПб.: Альманах тендерной истории. Адам и Ева.
27. Okin S.M. Women in Western Political Thought. Nj.: Prinston University Press, 1979.
28. Pateman, Carole. (Ed.) (1991). God Hath Ordained to Man a Helper /Hobbes, Patriarchy and Conjugal Right: Feminist Interpretations and Political Theory. Cambridge: Polity Press.
29. Raewyn W. Connell. (2014). Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics. New York: Social Science.

30. Rubin, Gayle. Reiter, Rayna (Ed.) (1975). The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex. New York: Monthly Review Press.
31. Schlegel, Friedrich.(1983). Theorie der Weiblichkeit. Frankfurt: Insel Verlag,.
32. Sir Robert Filmer, Laslett, Peter (Ed.). (1949). Patriarcha and other Political Works of Sir Robert Filmer. Oxford: Basil Blackwell.
33. Середньомісячна заробітна плата жінок та чоловіків за видами економічної діяльності у 2017 році. Взято з:
http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/gdn/Szp_ed/Szp_ed_u/Szp_ed_2017_u.htm
34. Курна О. Коли чоловіки зверху, або «скляна стеля» української вищої освіти. Взято з: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/koli-choloviki-zverhu-abo-sklyana-stelya-ukrainskoi-vischoi-osviti-134076.html> .
35. Оцінка гендерних питань в Україні в 2016. Взято з:
<http://documents.worldbank.org/curated/en/953111470822853577/pdf/%20107673-PUB-UKRAINIAN-P156988-PUBLIC-SoltisBookENweb.pdf>